

PREDLOZI PRAKTIČNIH POLITIKA

*Ana Mićović, Andreja Komnenović, Božidar Stanišić,
Jelena Dobrić, Ksenija Boreta, Nikola Mikašinović,
Stanko Pavlović*

KOLIKO NAM JE VAŽAN ULAZAK U NATO?

Rezime

Nekadašnje oružje Zapada u vreme Hladnog rata, NATO je unekoliko promenio svoju ulogu nakon pada Berlinskog zida i bio veoma važan u smirivanju sukoba na Balkanu poslednje decenije 20. veka. Međutim, Balkan ni danas nije stabilan, a takva nestabilnost ima političke, ekonomske, demografske, vojne, istorijske korene. Budući da opasnost od novih sukoba nije izbegnuta, približenost NATO-u pruža okvir u kome se pitanje bezbednosti neće postavljati. Tako će se društvo mnogo lakše reformisati na ekonomskom, političkom, kulturnom, bezbednosnom planu.

Ukoliko se balkanske zemlje odluče samo za članstvo u EU, a ne i u NATO, postojaće uslovi da se prilikom prve veće ekonomske krize cela konstrukcija „Evropeizovanog Balkana“ raspadne. Time se stvara uslov za novu eksploziju. Članstvo u Partnerstvu za mir ne samo što omogućava da zemlja efikasnije odgovori na bezbednosne izazove, već i pruža jasan signal da je društvo na putu stabilizacije i oporavka. Sa druge strane, iako članstvo u NATO nije formalni uslov za članstvo u EU, treba istaći da su sve države koje su 2004. postale članice EU, već bile članice NATO.

Ukoliko Srbija i Crna Gora postane punopravna članica NATO, zemlja će biti bezbednija, a njena odbrana jeftinija. Današnji standardi međunarodnih odnosa su do te mere napredovali da se poštovanje uslova koje NATO postavlja jednostavno podrazumeva za svaku civilizovanu zemlju. Osim toga, budući da ni političke elite, a ni građani ne uviđaju urgentnost reforme sektora bezbednosti, za nas je veoma povoljna okolnost što će ona biti *kolateralna korist* svih drugih dobitaka koje evroatlantske integracije donose. Predložimo i mogućnost angažovanja naših trupa u operaciji obnove Iraka (kao i drugih kriznih područja u svetu, npr. Avganistan) i izgradnji mira, zajedno sa ostalim članicama koalicije.

Ovakav poduhvat države koja se sa velikim teškoćama bori za izgradnju svog međunarodnog ugleda, mogao bi sa blagonaklonošću biti prihvaćen od strane jedine preostale supersile, što bi se odrazilo na opšti prosperitet. Stoga ovim radom predlažemo i pet grupa mera koje u rešavanju ovog pitanja treba preduzeti.

NATO i odjeci pada Berlinskog zida

NATO je nastao pre više od pola veka. Njegova tadašnja svrha je bila da drži Amerikance u Evropi, Sovjete van, a Nemce pod kontrolom. U jesen 1989. čitava situacija se menja. Jedan za drugim padaju prosovjetski režimi u Evropi, ruši se Berlinski zid, simbol jednog vremena. Međutim, NATO, kao još jedan simbol Hladnog rata, nastavlja da postoji. Njegova uloga je unekoliko redefinisana. Sa jedne strane, on pokušava da u svoje okrilje primi one postkomunističke zemlje koje to članstvo žele. To nije samo prosta želja za uvećanjem svoje moći, već i način da se pomogne u stabilizaciji i tranziciji turbulentnih prilika na ovim područjima. Sa druge strane, on će preoblikovati i svoje delovanje, uspešno reagujući i na nove bezbednosne izazove. Izdvojićemo uspešnu NATO operaciju u Albaniji 1997, kada je Alijansa nastupila u trenutku urušavanja čitavog državnog aparata u ovoj državi.

Veoma je značajno pomenuti i značajan doprinos NATO-a u stabilizaciji prilika tokom ratova od 1990. do 1999. na prostoru Balkana. Koristeći svoju moć, NATO je, bilo „zveckanjem“ oružjem, bilo direktnom primenom oružane sile, doprineo da se rat završi brže. Prvenstveno mislimo na vazdušne udare po položajima Vojske Republike Srpske, što je rezultiralo spremnošću obe strane na dejtonske pregovore. Dalje, ma koliko bila kontroverzna, operacija „Milosrdni anđeo“ iz 1999. je dovela do određenog smirivanja na području Kosova.

Titova Jugoslavija je čitave četiri decenije uživala veoma udoban bezbednosni položaj. Koristeći svoje geostrateške prednosti, politički se pozicionirala između dva bloka. Nakon jeseni 1989. i pada tzv. Istočnog lagersa, takva politika je postala neodrživa. SSSR je nestao. Područje sa ovakvim geostrateškim položajem se ne može neutralno odnositi prema jedinjoj preostaloj supersili. Zemlja mora da se opredeli za jedinu preostalu stranu.

Jedan od razloga za to je što i danas NATO ima veoma značajnu ulogu u regionu. Sve tvorevine koje su izašle iz rata bi veoma lako bez snažnog međunarodnog prisustva zapale u haos. NATO je taj koji svojim prisustvom

daje neophodan uslov za funkcionisanje ovih društava. Tu prvenstveno mislimo na operacije Alijanse na Kosovu i Makedoniji, kao i doskora u BIH.

Balkan danas: potencijalno bure baruta ili...

Da li je Balkan danas stabilan? Jedan od najkrvavijih sukoba u novijoj istoriji Evrope je, sa prekidima, trajao čitavu deceniju. Pored ratom razorenih društava, mrtvorodenih demokratija, kao posledica sankcija došla je i ekonomska kriza. Pogađala je i učesnike u ratu i susedne zemlje. Petog oktobra nestaje poslednja crna tačka u regionu. Činilo se da sa Balkana počinju da duvaju neki drugi vetrovi. Međutim...

Mnogo faktora negativno utiče na moguću stabilizaciju regiona. Jedan od najznačajnijih jeste ekonomija. Ekonomska nerazvijenost uzrokuje siromaštvo i nestabilnost. Ova destimulišuće deluje na potencijalne strane direktne investicije, što zatvara *circulus vitiosus*, povratno uzrokujući siromaštvo. Nema ni jakih institucija koje bi bile temelj funkcionalne tržišne privrede, a balkanske ekonomije su slabo konkurentne u svetskim okvirima.

Demografski faktor je veoma značajan, jer opasnost predstavlja neravnomeran rast stanovništva i izgledna promena nacionalne strukture u pojedinim državama.

Takođe, nije došlo do pomirenja među nekada zaraćenim nacijama. Nikada nije ustanovljena istina o događanjima ni tokom ratova ni tokom vladavine komunističkih režima. Još uvek postoji osećanje straha i nepoverenja unutar i između balkanskih društava.

Nikada nisu izgrađene jake i legitimne institucije, nije u potpunosti sprovedena podela vlasti. Preovlađuju polupredsednički sistemi, koji lako skliznu u manje ili više naglašen autoritarizam.

Svi ovi faktori mogu se ispoljiti u sledećim neuralgičnim tačkama: nasleđeni sporovi Srbije i Hrvatske oko položaja manjina i povratka izbeglica, kompleks problema koji su posledica neodrživosti dejtonske BIH, problem odnosa između Srbije i Crne Gore, kao i pitanja Kosova, južne Srbije i zapadne Makedonije.

Sektor bezbednosti u SCG još je jedan od faktora ugrožavanja krhke demokratije. Njemu je potrebna reforma. Potrebno je omogućiti da stupanj demokratičnosti civilno-vojnih odnosa prati tempo demokratizacije društva. Civilna i demokratska kontrola ne znače samo da šef države i ministar odbrane budu civili, već i da se nad delatnošću vojske vrši efektivna kontrola. Preživele

strukture u oružanim snagama ugrožavaju demokratiju. Crpeći svoju društvenu moć iz tradicionalno izdvojenog položaja, oreola „pobednika“ u poslednjim ratovima i sopstvene ekonomske osnove, one se grčevito opiru reformama. Ni građani, niti političke elite nemaju neophodna stručna znanja o reformi ovog sektora, pa stoga dolazimo do apsurdna da vojska treba da reformiše samu sebe.

Sve pobrojano stvara uslove u kojima možemo konstatovati odsustvo subjektivne ili objektivne bezbednosti u regionu.¹ Obe mogu predstavljati problem, budući da deluju destimulišuće na proces demokratizacije, ekonomski razvoj i eliminisanje osećanja straha, nepoverenja i ksenofobije.

Približenost evroatlantskim strukturama pruža onaj okvir u kome se pitanje bezbednosti neće postavljati, budući da će bezbednosni aparat znati da se odupre novim izazovima. Tako će se društvo mnogo lakše reformisati na ekonomskom, političkom, kulturnom, bezbednosnom planu. Lakše će ući u normalne evropske tokove.

Šta činiti: raspoložive opcije

1. Članstvo u EU, bez NATO ili Evropa napred, NATO stoj!

Samo učlanjenje u EU i našoj zemlji i regionu donosi mnogo koristi. Mišljenja smo da je to jedinstvena prilika za smirivanje balkanskog „bureta baruta“. Međutim, moramo istaći da trenutni pristup EU integraciji zemalja Zapadnog Balkana u svoje redove nije odgovarajući. Ne uzimaju se u obzir specifičnosti regiona, bremenito istorijsko nasleđe, psihološke barijere, autoritarne i nasilne karakteristike balkanskih društava. Stabilizacija regiona se svodi na ekonomski progres, ne ide se na pomirenje, pacifikaciju i temeljnu transformaciju.

Postojeći pristup EU balkanskim zemljama stvara uslove da se prilikom prve veće ekonomske krize cela konstrukcija „Evropeizovanog Balkana“ raspadne, da nacionalne elite ponovo oštricu rešenja ekonomskih nedaća (često kroz prizmu „nenamirenih računa“ iz prošlosti) okrenu ka spolja, prema susedima. Time se stvara uslov za novu eksploziju.

1 Objektivna bezbednost podrazumeva stvarno stanje ugroženosti onog kruga vrednosti koje smo ocenili kao vitalne za jedno društvo, a subjektivna označava subjektivan osećaj njihove ugroženosti.

Severnoatlantski savez upravo može biti onaj bezbednosni garant koji premošćava ovaj problem. Kroz stacioniranje stranih trupa članica Saveza (čitaj: zapadnih zemalja) i odredbama člana 5 Vašingtonskog sporazuma,² stvara se dovoljno jak faktor odvraćanja za bilo koga ko svoje unutrašnje napetosti, istorijske apetite, ili jednostavno iracionalnosti želi da razreši napadom na susede. Takođe, svi vidovi bezbednosne saradnje između balkanskih država umanjuju stepen nepoverenja. Kada ovo kažemo, ne mislimo samo na političke elite (jer je to sada najmanji problem), već na građane. Na primer, formiranje zajedničke srpsko-hrvatske jedinice za brza dejstva pod okriljem NATO može doprineti tom cilju. Samo postojanje jedinice koja okuplja, rame uz rame, Srbe i Hrvate, može (svakako pored drugih stvari) doprineti „otopljavanju leda“ u odnosima između dva društva. Ako u obzir uzmemo i druge forme saradnje, čini nam se da su mogućnosti neslućene.

2. Partnerstvo za mir ili više od partnerstva, manje od ljubavi

Partnerstvo za mir (PfP) je program koji je započeo 1994. Od tada mu je pristupilo 30 zemalja, od kojih su deset do sada postale članice NATO. To je bio jedan od načina da se zemlje bivšeg Istočnog bloka uvuku u orbitu NATO-a. Iako program nezvanično predstavlja prelaznu fazu ka punopravnom članstvu, to ne mora biti slučaj. Glavni zadatak PfP jeste uvećanje sposobnosti njegovih učesnika da deluju zajedno sa NATO snagama. Stalnim dijalogom učesnika programa i NATO, povećava se transparentnost u planiranju sistema nacionalne odbrane, ohrabruje demokratska civilna kontrola i pomaže učesnicima da se zemlje osposobe da deluju zajedno sa Alijansom. Opseg aktivnosti uključuje čisto vojna pitanja, kao što su upravljanje krizama, očuvanje mira, do civilnog planiranja hitnih situacija, pomoći u upravljanju avio-saobraćajem i drugih aktivnosti u skladu sa interesovanjem i potrebama svake zemlje.

Članstvom u ovom programu se uvećava bezbednost zemlje, kao i njena sposobnost da odgovori na bezbednosne izazove. Na ovaj način se pruža jasan signal građanima, stranim investitorima, kao i celoj međunarodnoj javnosti da su zemlja i društvo na putu stabilizacije i oporavka.

2 Odredba osnivačkog ugovora NATO-a koja glasi: „Strane ugovornice se slažu da će svaki oružani napad protiv jedne ili više njih, biti smatran napadom na sve njih i stoga će im, ukoliko se takav napad dogodi, pomoći, individualno ili zajedno sa drugima, svim akcijama koje procene neophodnim, uključujući i upotrebu oružane sile da se uspostavi i očuva mir u severnoatlantskoj zoni. „

Otvara se i bolja pozicija u daljim integracijama, ekonomskim, bezbednosnim, političkim.

Takođe, ova mera evroatlantskih integracija ne pruža osnovu za veće nestabilnosti i lomove u društvu, s obzirom na relativno snažno protivljenje većine javnog mnjenja i dela političkih stranaka učlanjenju u NATO.

Sa druge strane...

Sve analize bezbednosne situacije u Evropi pokazuju da male zemlje ne mogu dobiti garanciju sopstvene bezbednosti van NATO. Program PfP u sebi ne nosi onaj vid bezbednosnih garancija koje su sadržane u članu 5 Vašingtonskog sporazuma, a to je kolektivna odbrana, odnosno princip da se napad na neku od članica Saveza smatra napadom i na sve ostale. Iako su današnji sukobi predominantno unutardržavni, možemo sa sigurnošću reći da opasnost od međudržavnih sukoba na Balkanu nije izbegnuta.

Razlika se takođe može izraziti i u onom tipu političkih pogodnosti (prednosti), koje ovim ne dobijamo u tako izraženom obliku. **Iako punopravno članstvo u NATO nije formalni uslov za članstvo u EU, svakako da pruža mnogo bolju perspektivu državama koje žele da postanu njene članice. Sve države koje su u tzv. „Petom proširenju“³ postale članice EU već su bile članice NATO.**

Mogli bismo na kraju ovog segmenta reći i da ovim ne dobijamo hrabru i odlučnu političku elitu. Zadatak političke elite u društvu u izgradnji nije da prosto sledi javno mnjenje, nego da ukazuje na put kojim treba ići. Ne da sledi javno mnjenje, već da ga oblikuje. Poslednjih pola decenije srpske demokratije je pokazalo da nije suština slediti ono što je popularno, već raditi ono što je u interesu društva.

Uslovi...

Pre tri godine, generalni sekretar NATO Džordž Robertson je naveo uslove koje zemlja mora da ispuni da bi postala član PfP-a. To je pre svega povlačenje tužbe pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu protiv nekoliko članica za bombardovanje 1999, zatim podrška naporima međunarodne zajednice na Kosovu, transparentnost odnosa sa Republikom Srpskom i puna saradnja sa Haškim tribunalom. Danas se kao primarni uslov pominje samo Hag (čitaj: **Ratko Mladić**). Nijedan od ovih uslova nije nerazuman i ne

3 Zemlje koje su postale članovi EU 1. maja 2004.

predstavlja nešto što već nije naša međunarodna obaveza. Tokom poslednjih pet godina nije bilo kapaciteta, volje, rešenosti i hrabrosti da se haško pitanje reši. To pitanje je ekstremno bitno pre svega za srpsko društvo, da se, kako je ovih dana popularno reći, suoči sa svojom prošlošću. Time bi steklo uslove za izgradnju svog identiteta u predstojećem veku. Ako je to jedino moguće kao nus-proizvod naših evroatlantskih integracija, to je samo još jedan argument u prilog njima.

3. Članstvo u NATO-u ili ako ne možeš da ih pobediš...

Kao žrtve višedecenijskog eksperimenta zasnovanog na diskontinuitetu i udaljenju naše zemlje od dugoročnog i strateškog savezništva sa zapadnim silama, koje je prethodilo silom nametnutom diskontinuitetu i obračunu sa nosiocima politike savezništva, savetujemo donosiocima odluka da učine konkretne i snažne korake u pravcu rehabilitacije ovog partnerstva.

Brojni praktični razlozi i očigledne prednosti diktiraju što brže i konkretnije približavanje Srbije i Crne gore Organizaciji severnoatlantskog ugovora. Posebno naglašavamo dve osnovne dugoročne prednosti koje proizilaze iz punopravnog članstva. **Naša zemlja će biti bezbednija, a njena odbrana jeftinija.** U ovom svetlu pomenućemo i učešće njenih političkih predstavnika u donošenju ključnih odluka u okviru misije ovog vojno-bezbednosnog saveza, koja joj je poverena od strane njenih država-članica.

Približavanje Severnoatlantskom savezu u ovom trenutku nema alternativu, uprkos intervenciji protiv SR Jugoslavije 1999. godine. Postoji, u tom svetlu, opravdana rezerva i nelagodnost prisutna kod većeg dela ovdašnjeg biračkog tela, koje u krajnjoj instanci i donosi tj. potvrđuje odluku o pristupanju. Razlozi za to su prekršene brojne norme međunarodnog javnog prava i ratnog prava, pravila i običaja ratovanja, a posebno u pogledu pravne kvalifikacije same intervencije odnosno agresije i ljudskih i materijalnih gubitaka. Ovo je već bilo predmet izjašnjavanja Međunarodnog suda pravde. To opterećuje odnose ovog vojnog saveza sa našom zemljom i postoji opasnost stalnog posezanja za njima u zavisnosti od političko-bezbednosnog trenutka i samih učesnika u pregovorima.

Stoga, preporučujemo političkim predstavnicima da se prilikom uzimanja u obzir pitanja pristupanja uzdrže od njegovog dnevno-političkog tretmana i pokušaja sticanja prednosti u stranačkoj borbi. Ovo pitanje zaslužuje poseban pristup i zahteva postizanje konsenzusa među svim relevantnim učesnicima političkog života.

Uslovi...

Studija o proširenju NATO-a iz 1995. godine od budućih članova zahteva poštovanje odredbi Vašingtonskog ugovora iz 1949. godine, koje podrazumevaju:

- da buduće članice svoje napore ujedine zbog kolektivne odbrane i očuvanja mira i bezbednosti,
- da sve međunarodne sporove rešavaju mirnim sredstvima, da se uzdrže od pretnje silom ili upotrebe sile na način suprotan ciljevima Ujedinjenih nacija,
- da doprinose razvoju mirnih i prijateljskih odnosa i da održavaju efikasnost saveza kroz podelu uloga, rizika, odgovornosti i dobrobiti koji proizilaze iz zajedničkih bezbednosnih ciljeva.

Da bi postala punopravna članica NATO, Srbija i Crna Gora mora da ispuni sledeće političke uslove (ili ukoliko već jeste, obezbedi kontinuitet njihovog poštovanja): da učvrsti demokratski poredak, obezbedi vladavinu prava i poštovanje ličnih sloboda, pokaže privrženost načelima i normama OEBS-a (prvenstveno nepromenljivost granica i rešavanje sporova mirnim putem), uspostavi efektivnu civilnu i demokratsku kontrolu nad oružanim snagama, kao i da pokaže opredeljenje da se stabilnost i dobrobit postižu kroz ekonomske slobode, tržišnu privredu, socijalnu pravdu i odgovornost za čovekovu okolinu.

Današnji standardi međunarodnih odnosa su do te mere napredovali da se poštovanje ovih uslova jednostavno podrazumeva za svaku civilizovanu zemlju. Stoga njihovo ispunjenje ne bi trebalo da bude problem.

Vojni uslovi (ili imperativ reforme Vojske)

Od vojnih uslova treba izdvojiti: sposobnost da se doprinese kolektivnoj odbrani i novim misijama Saveza, prilagođavanje standardizaciji, naročito u oblasti operacija, administracije i materijala i postupanje u skladu sa više od 1200 ugovora i dokumenata. Reformama sistema odbrane se već pristupa u okviru samog programa Partnerstvo za mir, o čemu je već bilo reči. Ono podrazumeva stvaranje manje, mobilnije, efikasnije i profesionalne oružane sile, promenu pristupa kod planiranja sistema nacionalne odbrane uopšte, njenu civilnu i demokratsku kontrolu i konzistentniji i transparentniji način finansiranja. Ovo su samo neki od pravaca u kojima reforma bezbednosnog

sistema treba da se odvija i kroz koju su već prošle ili trenutno prolaze sve države jugoistočne Evrope. Bez izuzetka.

Na osnovu pomenutog, savetujemo preduzimanje koraka u ovom pravcu, bez obzira na prepreke, bilo unutrašnje ili spoljne prirode, koje se s vremena na vreme pojavljuju.

Da li ćemo imati vojsku ustrojenu po sovjetskom modelu, glomaznu, sa brojnim zastarelim naoružanjem i prevaziđenim načinom funkcionisanja? Ili ćemo pak da je transformišemo u pravcu povećanja njene efikasnosti i u skladu sa potrebama vremena i odnosima u kojima živimo?

Spremnost na reforme i transformaciju već je na umeren i pomalo stidljiv način definisana u okviru važeće Doktrine odbrane Srbije i Crne Gore. Međutim, malo toga je iz reči pretočeno u dela.

Ukoliko ni političke elite, a čini se ni građani ne uviđaju urgentnost reforme ovog sektora, za nas je veoma povoljna okolnost što će ta reforma biti kolateralna korist svih drugih dobitaka koje evroatlantske integracije donose.

Zašto NATO?

Što se tiče osnovnih razloga pristupanja Srbije i Crne Gore strukturama Severnoatlantskog saveza, bezbednosti i budžetske racionalnosti, moramo da naglasimo da njihova ubedljivost nalaže hitno delovanje u pravcu realizacije.

Kao što smo već pomenuli, članstvo Srbije i Crne Gore predstavljalo bi jednu od najboljih garancija stabilizacije prilika u regionu jugoistočne Evrope, punom potencijalnih konflikata. Novonastale balkanske države bi, umesto učešća u potencijalnim konfliktima, bile okrenute regionalnoj bezbednosnoj saradnji u okviru Severnoatlantskog saveza. U regionu bi se sprovodile one mere poverenja, koje svaki rat čine nezamislivim. Dojučerašnji protivnici postali bi saveznici, što u okviru struktura NATO-a predstavlja već proveren metod, izražen kroz primanje u članstvo Turske i Grčke 1952. godine, uz sve osobenosti oba navedena primera.

U ovom smislu, treba da pomenemo princip kolektivne odbrane na kome se zasniva NATO savezništvo, shodno članu 5. Vašingtonskog ugovora iz 1949. godine. Ovako uređen osnovni pravni temelj savezništva predstavlja veliku garanciju bezbednosti naše zemlje. Ulaskom u NATO, naša zemlja više nikada neće morati sama da se suočava sa bezbednosnim izazovima, što će svakako doprineti stvaranju novog osećaja sigurnosti i promeniti percepciju drugih o njoj.

Takođe, od značaja je i da se pomene jedan od ključnih modela po kome funkcioniše NATO savez. U pitanju je princip *Upravljanje krizama* (Crisis Management) koji uključuje:

- preduzimanje diplomatskih mera sa ciljem prevazilaženja kriza,
- reagovanje koje iziskuju krize kolektivne odbrane,
- operacije odgovora na krize, u okviru kojih se preduzimaju operacije podrške miru, očuvanja mira, sprovođenja mira, prevencije konflikata, razvijanja prevencije, uspostavljanja mira, izgradnje mira i humanitarne operacije, kao i
- operacije koje se preduzimaju u slučaju prirodnih, tehnoloških i humanitarnih katastrofa.

Ovo je okvir u kome se bazira aktivnost Organizacije severnoatlantskog ugovora, a o čijoj upotrebi odluku, prema postojećem mehanizmu, može da donosi i naša zemlja kao buduća članica.

Na ovakav način, uz mogućnost da, unutar jedne od najmoćnijih međunarodnih organizacija, inicira, ali i blokira donošenje svake odluke, naša zemlja postaje aktivni subjekat međunarodnih odnosa. Ovako dobijamo mogućnost da se ne bavimo isključivo sami sobom, već i da utičemo na odnose u drugim delovima sveta.

Šta je sa EU? Svedoci smo i rastućeg strateškog partnerstva NATO saveza i Evropske unije, na osnovu koga EU učestvuje u različitim oblicima aktivnosti, koristeći NATO podršku i kapacitete.

U stremljenju naše zemlje ka članstvu u Evropskoj uniji, smatramo da pristupanje atlantskim integracijama treba da bude integralni deo šireg procesa društvenih promena koje su neophodne. Stoga, apelujemo da se na pitanje komplementarnosti ova dva procesa obrati adekvatna pažnja.

Treba pomenuti i rastuću saradnju Severnoatlantskog saveza sa Rusijom (kroz PFP, Stalni savet Rusija – NATO) sa državama koje su članice Evroatlantskog partnerskog saveta (EAPC) i zemljama učesnicama NATO Mediteran dijaloga.

Ko plaća?

Pitanje troškova članstva u NATO savezu zauzima veoma značajno mesto u konceptu koji nastojimo da promovišemo. U okviru njegovog razmatranja postoji opasnost od predrasuda o nekakvim nepotrebnim i nesrazmernim troškovima, koje članstvo iziskuje. U tom smislu, valjalo bi da pomenemo da doprinosi država članica zajedničkom budžetu organizacije

iznose manje od 1% troškova predviđenih za vojne budžete država članica. U okviru same organizacije postoje tri budžeta: jedan civilni i dva vojna. Oni omogućuju funkcionisanje Saveza i sprovođenje njegove misije na dnevnoj bazi. Većina troškova vezanih za vojne strukture, kao i finansiranje posebnih vojnih poduhvata (primeri SFOR i KFOR), vezana je za budžete samih država članica. Prilikom procesa pristupanja NATO savezu, našoj zemlji bi usledila značajna finansijska i tehnička podrška reorganizaciji i reformi oružanih snaga, čiji su korisnici, uostalom bile sve države koje su postale članice 2004. godine (Bugarska, Estonija, Letonija, Litvanija, Rumunija, Slovačka, Slovenija).

Još jedna od očiglednih prednosti jeste i pomoć posustaloj vojnoj industriji Srbije i Crne Gore koja bi tako dobila nove mogućnosti za modernizaciju i plasman svojih proizvoda u zemljama članicama NATO-a.

Stabilna Srbija i Crna Gora kao članica Severnoatlantskog saveza je svakako atraktivnija za strane investicije i kao partner u svetskoj trgovini, što je pokazalo i iskustvo novih članica. Svesni svojstva kapitala, da reaguje na različite oblike destabilizacije, naša zemlja bi rešavanjem ovog značajnog problema doprinela stabilnosti celog regiona, a samim tim bi i investicijama bio omogućen dobar protok i sigurnost. Zbog svega navedenog, Srbija bi, zahvaljujući svom ekonomskom potencijalu, proporcionalno imala mnogo više koristi od bilo kog drugog kandidata za ulazak u NATO.

Strategija „NATO + “ ili Put kojim se ređe ide...

Posebno skrećemo pažnju donosiocima odluka na mogućnost zaobilaznja standardne procedure prijema u članstvo, koja je posledica dva faktora. Prvi je postojanje specifičnog uslova u vidu zahteva za saradnjom sa Haškim tribunalom, koji već dugo opterećuje odnose sa Savezom. Drugi se odnosi na postojanje izvesnog neslaganja među samim članicama NATO saveza, prouzrokovanog intervencijom vojne koalicije SAD i Velike Britanije u Iraku 2003. godine.

Ako savezništvo sa Sjedinjenim Američkim Državama predstavlja jedan od prioriteta domaće spoljne politike, smatramo da, uz postizanje **bilateralnog političkog dogovora**, treba koristiti mogućnosti ekstenzivnijeg pristupa savezništvu. Potrebno je odgovoriti na poziv SAD za proširenje koalicije, uz preduzimanje ozbiljnih koraka u cilju podizanja naših odnosa na najviši mogući nivo. Napominjemo da je ovo moguće realizovati u okviru opcije koja podrazumeva punopravno članstvo naše zemlje u NATO-u.

Konkretnije, ovo podrazumeva učestvovanje naših vojnih snaga u operaciji obnove Iraka (kao i drugih kriznih područja u svetu, npr. Avganistan) i izgradnje mira, zajedno sa ostalim članicama koalicije. U pitanju je slanje određenog broja profesionalnih vojnika i oficira, adekvatno opremljenih, koji poseduju već značajno iskustvo u konfliktnim zonama. Ovakav poduhvat države koja se sa velikim teškoćama bori za izgradnju svog međunarodnog ugleda (imamo u vidu period posle oktobarskih promena iz 2000), mogao bi sa blagonaklonošću biti prihvaćen od strane jedine preostale supersile i, što je takođe veoma značajno, odrazio bi se na opšti prosperitet.

Našoj zemlji je potreban aktivan i ozbiljan pristup u cilju obnove strateškog savezništva, a pomenuti način za postizanje tog cilja smatramo najprihvatljivijim i najefikasnijim.

ŠTA ČINITI: PREPORUKE

Podstaknuti odgovornošću koju osećamo prema zemlji čiji smo državljani i značajem trenutka u kome se nalazimo, osećamo obavezu da skrenemo pažnju predstavnicima društvene elite na postupke koje treba preduzeti.

1. Mere usmerene ka javnom mnjenju koje će sprovesti državni organi kako bi pripremili javno mnjenje na ulazak u NATO i što je više moguće umanjili otpore:

1. osnivanje komisija za ustanovljavanje istine o ratovima u protekloj deceniji, ulozi zaraćenih strana, kao i međunarodne zajednice;
2. povećanje informisanosti građana o evroatlantskim integracijama;
3. usvajanje strategije koju bi sprovodili državni organi uz pomoć dela nevladinog sektora koji se bavi ovim pitanjem;
4. medijsko promovisanje i naglašavanje istorijske povezanosti Srbije i zapadnih saveznika u okviru obrazovnog sistema.

2. Političke mere. Živimo u vremenu kada donošenje odluke od ovakvog značaja treba aktivno da zastupaju domaća intelektualna i politička elita i da iz pomenutih struktura bude dat ključni impuls ovom procesu. Potrebno je da elita u ovom trenutku zauzme aktivan stav i u skladu sa koristima koje on donosi ukaže društvu na put kojim valja ići. Eventualno prikriivanje iza biračkog tela ili posezanje za populizmom kao sredstvom borbe u političkoj areni, treba svakako izbeći.

1. Skupština Srbije i Crne Gore, kao i parlamenti država članica treba da usvoje deklaraciju kojom će se snažno manifestovati rešenost države da krene putem evropskih i evroatlantskih integracija;
2. sve relevantne političke stranke, pozicije i opozicije, treba da postignu sporazum o čvrstoj podršci ovom procesu, kako bi se udruženim snagama delovalo i da se ne bi dogodilo da neka od njih ubira jeftine političke poene;
3. formiranje širokog društvenog fronta koji bi pružio podršku ovom projektu. Taj front bi uključivao, pored političkih stranaka i nevladinog sektora, i institucije od nacionalnog značaja, poput: verskih organizacija, medija, univerziteta, akademije nauka i umetnosti...

3. Ekonomskim merama doprinosi se stabilizaciji regiona i stvaranju povoljne političke klime u kojoj će se ovaj proces odvijati. Treba imati u vidu da ovaj odnos ima i povratni karakter, jer će svaki politički potez na ovom polju imati značajnu ekonomsku posledicu:

1. otvaranje tržišta prema spolja;
2. stvaranje okvira i mogućnosti za privatizaciju i modernizaciju sektora vojne industrije;
3. snažna finansijska podrška države reformi sektora bezbednosti;
4. zaključivanje povoljnih kreditnih aranžmana sa međunarodnim finansijskim institucijama, kako bi troškovi integracija u NATO vršili što manji pritisak na domaću ekonomiju.

4. Mere „pojačane“ balkanske saradnje. Balkanske bezbednosne izazove je potrebno minimizirati i napetosti koje još uvek postoje u regionu elminisati. Volja NATO alijanse da u članstvo primi zemlje Zapadnog Balkana bila bi značajno umanjena ako bi ova organizacija rizikovala da se balkanske nesuglasice prenesu u njenu strukturu:

1. ponovo oformiti jedinstveni južnoslovenski kulturni prostor kao sponu čitavog regiona, u svim zemljama Balkana obezbediti umetnicima nacionalni tretman;
2. postojeće ugovore o slobodnoj trgovini dalje postepeno produbiti sve do ekonomske unije. Na ovim prostorima je čitavih sedam decenija postojao jedinstven ekonomski prostor, tržišta, posebno ex-SFRJ republika, su komplementarna jedna drugom, robe koje se proizvode su konkurentnije u balkanskim nego u evropskim okvirima. Ekonomska saradnja bi trebalo da bude jedna od spona čitavog regiona;

3. bezbednosna saradnja je veoma bitna za stabilizaciju regiona. Potrebno je preduzeti mere za umanj enje nepoverenja: dalje smanjenje naoružanja, demilitarizacija pojasa uz granicu, mehanizmi razmene informacija i saradnje obaveštajnih službi kroz neku vrstu balkanske obaveštajne zajednice. Takođe bi bilo dobro i formirati multinacionalne snage za brza dejstva;
4. usvajanje deklaracija o nacionalnom i balkanskom pomirenju u parlamentima država, uz formiranje komisija koje će utvrditi istinu o spornim događanjima;
5. Bezuslovna i puna saradnja sa Haškim tribunalom.

5. Mere u cilju reforme sektora bezbednosti treba da doprinesu da se pripadnici ovog sektora bave isključivo stručnim pitanjima, a da efektivno upravljanje ovim segmentom vlasti bude u rukama civilnih organa:

1. napraviti oštre personalne rezove u okviru čitavog bezbednosnog sektora, uz čišćenje od kadrova koji su imali istaknutu ulogu u režimu Slobodana Miloševića;
2. stvaranje i jačanje institucionalnih mehanizama za kontrolu sektora bezbednosti;
3. intenzivan rad na prenošenju stručnih znanja iz oblasti reforme sektora bezbednosti na civilni segment vlasti;
4. promocija prednosti reforme sektora bezbednosti među građanima;
5. treba izvršiti transformaciju naših oružanih snaga, u saradnji sa NATO-om, kako bi one bile sposobne da se aktivno uključe u multilateralne vojne operacije.

ZA KRAJ...

Već se, počev od demokratskih promena 2000. godine, pokazala na delu svojevrsna zakonitost, prema kojoj svako odlaganje rešavanja ključnih nacionalnih pitanja čini problem sve komplikovanijim, a njegovo rešavanje težim. Stoga, apelujemo na donosioc e političkih odluka da se u što kraćem vremenskom roku stave u službu rešavanja ovog pitanja. Samo u takvom kontekstu možemo konsolidovati naše društvo i razviti tržišnu privredu. Nijedna zemlja slična našoj u tome nije uspela sama. Nećemo ni mi. Zato evroatlantske integracije moraju da budu prioritet.

*Bojan Veselić, Bojana Čavka, Ljiljana Jevtović,
Marija Ludošan, Milan First, Stanislava Malić,
Zdravko Ilić*

QUO VADIS, SCG?

Početnica

Razlaz Srbije i Crne Gore predstavljaće, s jedne strane, logičan rasplet neminovnog procesa dezintegracije SFRJ, a sa druge strane, pružiće neophodan uvid u neodrživost politike hegemonije. Napor koji bude uložen u razumevanje ove činjenice biće višestruko nagrađen.

Srbija može i mora odigrati ključnu ulogu u stabilizaciji i smirenju političkih turbulencija na Balkanu i time potvrditi da je faktor mira i stabilnosti na ovim prostorima. Stvaranje ovakvog imidža otvoriće nove opcije za kvalitetnije rešenje pitanja koja su po srpske interese daleko važnija (isporuka haških optuženika, budući status Kosova, evroatlanske integracije, itd), nego što je to pitanje zajednice sa Crnom Gorom.

S tim u vezi, sve tzv. suštinske sporove koji postoje na relaciji Srbija i Crna Gora, a tiču se etniciteta, jezika, crkve itd. treba što pre rešiti, jer predstavljaju zablude kojima se manipulise, a sve u cilju dobijanja političkih poena.

Nužan put kojim Srbija treba da krene jeste put evropskih integracija, a ostvarenje ovog strateškog cilja pre svega zavisi od konsenzusa političkih elita, ali i od opšte društvene saglasnosti.

Srbija mora istrajati na ovom kursu uprkos velikim poteškoćama sa kojima je suočena, jer od ostvarenja ovoga cilja zavisi budućnost njenih građana.

Početak kraja

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, koja je na principu federativnog uređenja obezbeđivala, tj. trebalo je da obezbedi politiku bratstva i jedinstva svih svojih naroda i narodnosti, počela je da doživljava sunovrat početkom devedesetih. Proglašavanjem nezavisnosti, najpre Slovenije i Hrvatske, zatim Makedonije i BiH, jasno je pokazano da je druga Jugoslavija za mnoge bila nepodnošljivo mesto stanovanja, te da su odlučni u nameri da u budućnosti izgrade svoje nove kolektivne i državne identitete. Arogantno odbijanje kompromisa svih strana povećalo je cenu koja se morala platiti za realizaciju ovih ciljeva. SFRJ se raspala u krvi.

Srbija i Crna Gora su jedine bivše republike koje iz procesa dezintegracije SFRJ nisu izašle sa konstituisanom individualnom državnom nezavisnošću. Stvaranje SRJ 1992. godine zapravo je predupredilo prirodan i logičan epilog dezintegracionog procesa „velike Jugoslavije“.

Pokušaj zaustavljanja procesa disolucije SFRJ polurešenjima, stvaranjem SRJ, samo je produžio i produbio krizu. SRJ je konstituisana kao rezultat građanskog rata, proizvod slučajnosti i sile.

Što se grbo rodi, vrijeme ne ispravi

Nastanak Savezne Republike Jugoslavije 1992. godine nije na pravi način uredio odnose između Srbije i Crne Gore. Tvorcima nove države imali su sistemski problem da spoznaju da država koju stvaraju jeste i formalno, ali i sadržinski nova i drugačija u odnosu na SFRJ i da stoga ima sasvim specifične potrebe i zahteve. Ustav od 27. aprila 1992. godine nije se bavio ovim specifičnostima, koje su se pre svega zasnivale na teritorijalnoj, demografskoj i ekonomskoj asimetriji. To je izazvalo nastanak brojnih protivrečnosti i konfuzije. Problemi su iznova stvarani, a ne rešavani.

SRJ nije uspostavljena kao izraz ustavno formulisano razmišljanje u cilju osiguranja konstitucionalne tranzicije iz komunističkog u otvoreno društvo.

Većina sadašnjih problema, strahova i tenzija između Srbije i Crne Gore započinje 1997. godine. Izbornu krizu u Srbiji, koja je delegitimisala Miloševića kao neprikosnovenog lidera, Vlada Crne Gore koristi kao priliku da se od njega distancira. Milo Đukanović, u to vreme premijer Crne Gore, bio je prvi koji je otvoreno kritikovao Miloševića i njegovu politiku: „Bilo

bi u potpunosti politički pogrešno da Slobodan Milošević ostane na bilo kojoj poziciji u političkom životu Jugoslavije“. Đukanović naziva Miloševića „čovekom zastarelih političkih ideja, kojem nedostaju sposobnosti da formira stratešku viziju rešenja problema sa kojima se njegova zemlja suočava“ (Vreme, 22. februar 1997). Đukanović SRJ u budućnosti vidi kao prozapadno orijentisanu državu, sa znatno liberalnijim tržištem, zaštitom ljudskih prava i institucionalizacijom demokratije. Konsenzus je nemoguć, budući da Milošević insistira na centralističkom uređenju bez bilo kakvih reformskih poduhvata. Između Miloševićevog pojačanog pritiska na Crnu Goru – u svom nastojanju da zadrži moć i politički uticaj po bilo koju cenu – i naglašavanja političara Crne Gore da ne mogu i neće večno čekati na demokratizaciju Srbije, pojavljuju se izjave i naznake ideje o nezavisnosti Crne Gore. Milošević optužuje Đukanovića za separatizam.

Uvidevši da autoritarna kontrola federalnih institucija postaje nemoguća, Milošević počinje progresivno da ih uništava. Kako bi zaštitila svoje interese, Vlada Crne Gore ignoriše zakonodavstvo na federalnom nivou i preduzima niz koraka kako bi se ekonomski odvojila od Srbije. Uspeva da obezbedi finansijsku pomoć SAD i EU, što doprinosi očuvanju socijalne i političke stabilnosti. Zahvaljujući ovim merama, Crna Gora se oslobađa finansijske zavisnosti od Srbije. Iz spoljašnje vizure, ona je u poređenju sa Srbijom bila „uspešna priča“. Ova međunarodna pomoć „razvoju demokratije“ Crne Gore (da li je pomoć prešla u starateljstvo?!) kvalitativno i kvantitativno je uvećala njene ambicije za nezavisnošću.

Tokom NATO bombardovanja 1999. godine, Crna Gora je proglasila svoju neutralnost i odbila da u potpunosti saraduje sa Srbijom u odbrani SRJ. Bio je to jedan od uzroka izrazito napetog odnosa između Crne Gore i Vojske Jugoslavije, jedinog preostalog Miloševićevog instrumenta uticaja na Crnu Goru. Đukanović se našao u teškoj političkoj situaciji. Bio je protiv Miloševićeve agresivne politike, a sa druge strane je podržavao zapadnu politiku, koju je teško mogao da odbrani od nezadovoljstva naroda kada je na Crnu Goru palo nekoliko „prijateljskih bombi“. Vojska Jugoslavije ga je optužila za izdajništvo, ali je on veštirim političkim manevrima uspeo da opstane. Ovakvi odnosi između Crne Gore i VJ održavali su strah od vojnog obaranja Vlade Crne Gore i agresije iz Srbije i posle NATO bombardovanja. Avgusta 1999. godine, Crna Gora iznosi pred srpskog partnera svoju prvu platformu sa predlogom (pre)uređenja budućih odnosa. Beograd nikada zvanično na nju nije odgovorio.

Vrhunac subordinirajuće uloge Crne Gore u SRJ, u Miloševićevnoj viziji, bila je promena Ustava u julu 2000. godine. Milošević je jednostrano,

političkim nasiljem, promenio Ustav amandmanima prema kojima se predsednik kao i poslanici oba veća Parlamenta biraju direktno. Efekat je bio jasan – Milošević, kojem je isticao mandat, jednostavno se mogao premestiti iz republičke u saveznu predsedničku fotelju. I reakcija vladajuće crnogorske koalicije bila je onakva kakvu je Milošević očekivao i priželjkivao – bojkot saveznih izbora 24. septembra 2000. godine. Broj njegovih pristalica, ipak, nije bio dovoljan za pobedu.

Savezni izbori septembra 2000. godine i konačan pad Miloševićevog režima, 5. oktobra iste godine, nisu značili i rešenje sudbine SRJ. Đukanovićev položaj se pogoršao i spolja i iznutra. U centru interesovanja i podrške međunarodne zajednice sada su demokratske promene u Srbiji i njeni akteri, a svaki eventualni jednostrani korak Crne Gore ka nezavisnosti oštro se osuđuje. Krajem 2000. godine Podgorica je predstavila novu platformu koja je, za razliku od prethodne (avgust 1999), podrazumevala još labavije veze između dve republike. Počivala je na ideji o dve nezavisne države sa međusobnim sporazumom o saradnji u ograničenom broju oblasti, koje su uključivale odbranu, spoljnu politiku i zajedničko tržište. Savez bi imao predsednika, Parlament, Savet ministara i Vrhovni sud, ali sa ograničenom mogućnošću uticaja, koji su se pre svega zasnivali na koordinaciji i harmonizaciji rada republičkih ministarstava. Osnov pregovora nije činila ova, crnogorska, već DOS-ova platforma iz januara 2001. godine. Vojislav Koštunica, novi predsednik SRJ, koji je pokazivao političku volju za pregovore sa Crnom Gorom, zalaže se za viziju zajedničke države kao federacije koja u idealnom obliku podseća na Kanadsku federaciju, sa Crnom Gorom u ulozi Kvebeka. Koštunica insistira na dugim i strpljivim pregovorima u okviru osnova koje predstavljaju postojeće federalne institucije, dok, istovremeno, tadašnji premijer, Zoran Đinđić, pokazuje više želje da postigne dogovor sa Đukanovićem, što ugrožava nivo federalne vlade i autoritet predsednika SRJ. Tako je sporazum sa Crnom Gorom postao element unutrašnje političke borbe za (pre)vlast u Beogradu.

Situacija nije promenjena, jer je i crnogorska i srpska politička scena videla sporazum kao sredstvo jačanja političke dominacije u svojim republikama. U novim uslovima diferencirali su se i novi igrači: u Srbiji – Đinđić i Koštunica, a u Crnoj Gori – SNP i DPS. Stvaraju se nove koalicije, sa novim interesima i novim međusobnim odnosima.

Do juče zajednički borci protiv torture, nakon petooktobarskih promena pokazali su se mnogo različitijim nego što se to moglo pretpostaviti. Dogovor se i dalje ne nazire, a agonija se nastavlja.

Povratak u prošlost

Poput ostalih ekskomunističkih država, Srbija i Crna Gora su pred sobe postavile ultimativni cilj – obuhvatnu reformu političkog, ekonomskog i bezbedonosnog sistema koja će dovesti do demokratskog i evropskog preobražaja društva i, konačno, članstva u EU. Prvi korak na ovom putu trebalo je da bude redefinisane međusobnih odnosa. Ispostavilo se da je ovaj proces izuzetno težak, dug i spor.

Između marta i jula 2001. godine, pregovori na relaciji Beograd – Podgorica su suspendovani. Nakon formiranja vlade (nastala kao rezultat parlamentarnih izbora 22. aprila 2001. godine), koju je sačinjavala koalicija pronezavisnih partija Crne Gore – „Pobjeda je Crne Gore“ (DPS + SDP) i Liberalni savez Crne Gore, održavanje referenduma o nezavisnosti postalo je izvesnije.

Ponovni razgovori pokrenuti su tek avgusta 2001. godine sa predlogom iza kojeg su stajale poražena koalicija, „Zajedno za Jugoslaviju“, i aktuelna vlast u Beogradu. Međutim, pokazalo se još jednom da se u zaglušujućoj galami partneri opet nisu čuli.

Ovakav razvoj događaja rezultirao je konkretnom akcijom EU. Havijer Solana, Visoki predstavnik ZSBP, preuzeo je diplomatsku misiju koja je za cilj imala prevenciju dezintegracije SRJ. Pod pritiskom međunarodne zajednice i jasnog stava EU o neophodnosti očuvanja zajedničke države Srbije i Crne Gore, dolazi do ublažavanja stava crnogorske vlade, pregovora i konačnog potpisivanja Polaznih osnova za preuređenje odnosa Srbije i Crne Gore („Beogradski sporazum“) 14. marta 2002. godine.

Ovaj sporazum trebalo je da bude temelj budućeg ustavnog uređenja dve republike. Apodiktičnost naših političara, sa jedne, i spoljašnji zahtev za pre svega onakvim rešenjem koje neće ugroziti regionalnu stabilnost, sa druge strane, doveli su do drugačijeg čitanja „Beogradskog sporazuma“. Sve što se dešavalo, išlo je u prilog dijagnozi da srpska i crnogorska (vladajuća) elita imaju različite tj. suprotstavljene interese, koji se reflektuju kroz različite vizije sopstvenih država i njihovih odnosa.

„Polazne osnove“ čitane su, shvatane i interpretirane isključivo kao prelazne osnove tehničkog karaktera pomoću kojih je samo trebalo premostiti period od tri godine do referenduma o promeni državnog statusa, odnosno istupanja iz državne zajednice jedne od njenih država članica.

Carevo novo odelo

Na osnovu Polaznih osnova za preuređenje odnosa Srbije i Crne Gore, Savezna skupština, na sednici Veća građana 4. februara 2003. godine i na sednici Veća republika istog dana, donela je Odluku o proglašenju Ustavne povelje državne zajednice Srbija i Crna Gora.

Ma koliko postojali jaki politički razlozi za uređenje izraženo u Ustavnoj povelji, ono je u svojoj suštini zastarelo, ukoliko ga posmatramo u evropskim okvirima. Novija evropska istorija nije imala ovakve slučajeve unutrašnjeg uređenja. Poslednji sličnog tipa bili su: Švajcarska konfederacija do 1848, Nemački savez do 1870. i Austro-ugarska monarhija (realna unija) do 1914. godine.

Daljim predstavljanjem i analizom ustavnih obeležja Srbije i Crne Gore postaje jasno da se ustavotvorac opredelio za provereni kurs odlaganja, neizvesnosti i iskonstruisanih nefunkcionalnih institucija koje će zakamuflirati odgovornost izabranih predstavnika građana Srbije i građana Crne Gore.

Politički tvorci se mogu optužiti za sve, osim za nameru da rešenja iz Ustavne povelje sprovedu u delo i učine ih trajnima, s obzirom na kratko vreme koje su predvideli za proveru njenog funkcionisanja.

U praksi, neprecizno formulisani članovi Ustavne povelje ostavljaju širok manevarski prostor republičkim političkim elitama za njena različita i najčešće suprotstavljena tumačenja. Zajedno sa nedostatkom političkog konsenzusa o budućnosti zajedničke države i neuspehom u usaglašavanju republičkih ustava, ova činjenica znatno utiče na funkcionisanje demokratskih institucija i poštovanje vladavine prava. Sve ovo dovodi do ustavne i pravne nesigurnosti.

Nadležnosti dodeljene državnoj zajednici (čl. 17 Ustavne povelje) dovode se u pitanje od strane država članica, naročito od strane Crne Gore. Funkcionisanje institucija Zajednice koje nemaju sopstvene izvore prihoda oslabljeno je zbog nesuglasica oko budžetskih prihoda dve republike. Tezu o nipodaštavajućem odnosu političkih elita prema Ustavnoj povelji ilustruju članovi koji ili do danas nisu ispunjeni (npr. 12, 13, 51) ili je njihova implementacija kasnila. Ukoliko na ovo dodamo i kašnjenje u izvršenju člana 3. Zakona o sprovođenju Ustavne povelje, kojim se reguliše i period konstituisanja Suda državne zajednice, postavlja se pitanje: ko može da pruži pravnu zaštitu građanima Zajednice od samovoljnog i proizvoljnog kršenja njenih zakona od strane političkih aktera?

Realizacija preostalih ciljeva proklamovanih Ustavnom poveljom, a koji se odnose pre svega na uključivanje i usklađivanje propisa i prakse sa evropskim strukturama (naročito sa EU), takođe je dovedena u pitanje zbog neadekvatnog instrumentarija. Problem ovde prividno olakšava činjenica da je Srbija i Crna Gora, prema Ustavnoj povelji, jedan subjekt međunarodnog prava (čl. 15, st.1), te prema tome sposobna da sklapa međunarodne ugovore i ulazi u međunarodne organizacije. Teškoće proizilaze iz same prirode državne zajednice i načina na koji je ona projektovana u Ustavnoj povelji. Reč je o savezu država, a ne o složenoj državi koja bi raspolagala punim kapacitetom međunarodnog predstavljanja svojih građana i konstitutivnih jedinica. Ovakav, gledano sa strane međunarodnog statusa, državno netipičan položaj Zajednice dolazi više do izražaja u meri u kojoj je sadržaj međunarodnog ugovora obimniji i kompleksniji. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju je upravo primer obimnog i složenog ugovornog odnosa. U tom pogledu institucionalni mehanizam Zajednice, kao mehanizam permanentnog internog pregovaranja, toliko je složen da je veliko pitanje u kojoj meri i u kojem tempu može da izađe u susret zahtevima takvog ugovora.

Ne treba se iznenaditi ovakvim „rešenjima“ u Ustavnoj povelji kada se uzme u obzir protekla dekada nerazumevanja i različitih vizija o vlastitoj budućnosti ove dve republike.

Srbija i Crna Gora imaju dva različita interesa i čvrsto ih se drže. Suština problema na relaciji Beograd – Podgorica ekonomske je prirode i uzima različite forme u cilju samopromocije.

Crna Gora: „Ko na brdo ak' i malo stoji,
više vidi no onaj pod brdom“

Crnogorski vladajući tandem DPS – SDP nalazi se na čelu Crne Gore još od 1998. godine bez dostojnog takmaca ni u trenucima najvećih političkih kriza (izlazak NS iz koalicije, afera sa švercom cigareta i trgovinom ljudi ...). To je omogućilo da vizija ovih političkih činilaca postane dominantna u Crnoj Gori i da druge političke partije pod njihovim uticajem profilisu svoje političke nazore. Sudeći po izjavama, dokumentima i akcijama crnogorske vlade, Crna Gora ima za cilj da postane otvorena ekonomija bazirana na uslugama, sa spoljnom politikom koja je prevashodno usmerena na bliže okruženje (kao najverovatnija buduća tržišta) uz distanciranje od regionalnih problema.

Koncept mikrodržave sa velikom deregulacijom ekonomskog sistema i maksimalno smanjenom državnom upravom u slučaju Crne Gore (ukoliko pretpostavimo iskrenu volju) zaista je ostvarljiv. Ona je mala država, tj. malo

tržište koje samo po sebi nije privlačno investitorima. U takvim uslovima liberalizacija i otvaranje ekonomskog sistema je i izvodljivo bez većih problema i preporučljivo. Izvodljivo, jer ne postoje snažni lobi centri u privrednim granama koji bi tražili zaštitu, niti postoje interesi da se to učini u budućnosti (poput duvanske industrije u Srbiji). Preporučljivo, jer veliki stepen liberalizacije okrepljujuće utiče na konkurenciju i preduzetnički duh društva. Proizvodi koji se domicilno ne proizvode bili bi uvezeni sa najmanjim opterećenjima i prodavani po konkurentnim cenama. To takođe povoljno utiče na turizam, koji je dominantna grana crnogorske privrede, kao i na povezane grane kao što su ugostiteljstvo, telekomunikacije, saobraćaj...

U tim uslovima, Crna Gora je prevashodno zainteresovana za svoju infrastrukturu (ključni faktor u razvoju usluga) i stabilno dobru investicionu klimu. Tu nastupa deregulacija i pravna država. Mikrodržave se ne upliću previše u svoje ekonomije, svesno se odriču određenih instrumenata ekonomske politike, kao što je monetarna (primer Luksemburga i pre evra), oslanjajući se na važne igrače, osiguravajući sebi stabilnost. Njihova politika nije restriktivna, ali je proceduralno definisana. Njihova uloga prevashodno je usmerena na konkretna rešenja na mezoekonomskom nivou. To im daje fleksibilnost i povećava mogućnosti iskorišćavanja njihovih ne toliko velikih potencijala (prirodni resursi, energetika, obrazovano stanovništvo...). Imajući ovo u vidu, zajednički ekonomski prostor (zajedničko tržište ili ekonomska unija) Crne Gore i Srbije samo bi otežao ostvarivanje ove vizije. Zašto?

Carinska unija značila bi povećanje carina ključnih proizvoda (setimo se sudbine Akcionog plana) i stoga smanjenu otvorenost privrede. *Monetarna unija*: primer Luksemburga je najbolji primer kako mikrodržava uvozi ekonomsku stabilnost. Slično, stoji da je sudbina Crne Gore da ima tuđu valutu, s tim što se u ovom slučaju radi o izboru između: (a) stabilnog, sigurnog i konvertibilnog evra, koji pokriva dvanaest evropskih država i (b) srpskog dinara, čija je godišnja depresijacija u odnosu na evro oko 10% i koji dolazi iz države sa dvocifrenom inflacijom. *Politička unija* sa ekonomske tačke gledišta ima smisla onoliko koliko smanjuje politički rizik u strukturi ukupnog rizika zemlje. Nasleđeni problemi Srbije (npr. Hag), kao i intracrnogorski konflikti koji nastaju na temeljima nerešenih odnosa sa Srbijom svakako nemaju takav efekat.

Srbija: „Neka bude što biti ne može“

Za razliku od crnogorske vizije, srpska vizija nikada nije tako jasno artikulisana i za to postoji nekoliko razloga.

- Za razliku od ekskomunističkih zemalja, Srbija nije imala to inicijalno oduševljenje pri oslobađanju od komunizma, personifikacije okupatora. Petooktobarski momentum vrlo brzo je iščezao i ona se morala suočiti sa svojim očajnim stanjem u privredi (samoupravljanje, kontrolisana ekonomija i potom rat) i lošim imidžom u svetu. Srpski privrednici su izgubili svoje konkurentske pozicije u inostranstvu, u plebsu je rasla socionostalgija, a jačala je kleptokratija. Kuda dalje?
- Privreda zavisna od pomoći, nesamokritično javno mnjenje i trvenje političkih elita nisu omogućavali da se iskristališe jedinstvena vizija Srbije.
- Srbija je značajno veća i manje fleksibilna ekonomija, čiji su nasleđeni problemi i po intenzitetu i po kompleksnosti mnogo veći od crnogorskih.

Vlasti u Srbiji su početkom 2001. godine imale za cilj ekonomsku stabilizaciju, povratak u relevantne međunarodne institucije i rešavanje pitanja duga. *„Od 2000 do 2003. godine tržišno orijentisane politike stabilizacije dovele su do oporavka realnog BDP-a za kumulativno 19% i značajnog smanjenja inflacije sa preko 100% na jednocifren broj krajem 2003. godine... Od 2001 do 2003. godine obuhvatnije ekonomske reforme i stabilizacija dovele su do održive ekonomske stabilnosti“* – ocenjuje Evropska komisija u Studiji o izvodljivosti. Paralelno sa stabilizacijom tekao je i proces privatizacije i snažna zakonodavna aktivnost koja je trebalo da sakupi kritičnu masu reformi do 2003/04. godine. Raspad koalicije DOS uzrokovao je političku nestabilnost koja je usporila reforme. Situacija je kulminirala atentatom na srpskog premijera, dr Zorana Đinđića, nakon čega je usledio opšti zastoj. Prvi koraci nove vlade u velikoj meri bili su posvećeni preispitivanju prethodnog reformskog toka (personifikaciju ovog procesa naći u liku ministra za privredu i privatizaciju i ministarke za obrazovanje), tako da se ozbiljan kurs zauzeo tek u poslednjem kvartalu 2004. godine i početkom 2005. godine (kada su i pomenuti ministri smenjeni).

I pored svega, Srbija nema integralni dokument „Strategija razvoja privrede“, koji bi trebalo da artikuliše budući razvoj. Po procenama nekih ekspertskih grupa, Srbija bi mogla da ima konkurentske prednosti (pre svega u odnosu na okruženje) u oblastima vezanim za poljoprivredu tj. prerađivačku industriju, poput prehrambene, duvanske i drvne industrije, ali i u granama visokog razvoja, poput IT i farmaceutske industrije. Za razliku od Crne Gore, Srbija ima jake interne lobiste (bili oni strani investitori ili srpski oligarsi) koji promovišu svoje interese i usporavaju mogući konsenzus. Srbija dodatno hronično pati od: (a) velikog deficita platnog i trgovinskog bilansa usled

slabog izvoza i priliva stranih direktnih investicija (SDI), (b) nerešenog pitanja vlasništva i (c) nesolventnih državnih preduzeća koja su neretko ključ socijalne stabilnosti u pojedinim regionima/gradovima. Zaključak koji se nameće jeste da su njene ekonomske performanse (BDP, inflacija, zaposlenost, SDI, platni i trgovinski bilans, konkurentnost, kurs dinara...) na toliko niskom nivou da, ukoliko bi se preduzele neke snažnije akcije u cilju podizanja nivoa jednog/grupe pokazatelja, po principu spojenih sudova, oni drugi bi ušli u crvenu zonu nestabilnosti (u formi socijalnih nemira ili odlaganja *stand by* aranžmana sa MMF-om ili sl). Kada su koraci tako bolni, potrebna je jasna politička volja i moć zasnovana na širem političkom konsenzusu. S druge strane, ne postoji ni tranzicioni *drive* inherentan društvima koja beže od „spoljnih diktatora“ (kakva je bila Rusija za zemlje Varšavskog pakta i sama Srbija Sloveniji i Hrvatskoj¹).

Kada se to stavi u kontekst modela srpsko-crnogorskih odnosa: *carinska unija* nameće po mnogima ishitrenu liberalizaciju, koja može pogubno da deluje na pojedine grane; *monetarna unija* praktično je bez značajnih efekata, uzimajući u obzir veličinu crnogorskog tržišta i agregate ekonomske saradnje; *politička unija* besmislena je sa ekonomskog aspekta, imajući u vidu srpsko-crnogorske konflikte i njihove manifestacije u Srbiji.

Kakva je sada vizija Državne zajednice Srbija i Crna Gora i da li ona na pravi način podržava ova dva interesna stanovišta? Odnosno, da li bi Zajednica preživela test supsidijarnosti, da on postoji?

Opšti je utisak da „zajedničarenje“² Srbije i Crne Gore jeste previše skupo. Političko bure će držati vodu najdalje do kraja 2006. godine, a ekonomsko se odavno raspalo. U svakoj sferi poslovanja privrednih subjekata postoje problemi. Možda Ustavna povelja govori o jedinstvenom tržištu, ali ga domaći učesnici, a posebno strani investitori ne vide. Ovo se najbolje može ilustrovati pojedinim izvodima iz Studije o izvodljivosti:

„Dve republike, Srbija i Crna Gora, vode različite trgovinske i srodne politike, usled različitih zakona o trgovini, različitih carinskih uprava i carinskog zakona. I zakonski i u praksi, one autonomno upravljaju svojim spoljnotrgovinskim režimima. S obzirom na **različite ekonomske interese**... Unutrašnja carinska granična linija funkcioniše sada u praksi više kao eksterna granica.“

1 Želimo da naglasimo da je ovde u pitanju percepcija, a ne kvalifikacija.

2 V. Stevanović, novinar nedeljnika „Economist“.

„Različiti propisi u domenu socijalne politike i kretanja radne snage u dvema republikama će očigledno otežati privlačenje državljana EU koji nameravaju da budu aktivni u obema republikama.“

„Organi Državne zajednice i republički organi moraju unaprediti saradnju u obezbeđivanju koherentnosti raznih mehanizama za sprovođenje ovih propisa“ (intelektualna, industrijska i komercijalna svojina).

Javne nabavke – „Od jula 2004. godine, obe republike primenjuju domaću šemu povlastica, koja se ne odnosi na ponuđače iz druge republike.“

„Ipak, mnogi standardi (npr. propisi o kvalitetu, bezbednost hrane, pravila o hemikalijama i njihovom pakovanju, itd.) regulisani su na nivou republika, mada na prilično nekoordinisan način“ (afera „srpske vode“).

Analizirajmo Državnu zajednicu sa aspekta grube **cost-benefit analize**. Postojanje jedinstvenog tržišta bazira se na neto pozitivnom toku efekata koje to jedno (veće) tržište donosi. Klasična ekonomska teorija federalizma prepoznaje sledeće efekte:

Rešenje problema eksternalija

Srbija i Crna Gora su odvojeno aplicirale u STO, potom su podelile veći deo Procesu stabilizacije i pridruživanja (tj. onaj ekonomski deo), tako da svaka pregovara posebno. U relevantnim međunarodnim institucijama zna se ko zastupa srpske, a ko crnogorske interese. Hijerarhijski odnosi njihovih zastupnika su horizontalno i vertikalno, pa čak i dinamički balansirani, što stvara nepotrebno velike troškove.³ Na ovaj način nijedna od strana ne uživa bilo kakve uštede iz odnosa prema trećim stranama. Naprotiv, Crna Gora u svojoj pronezavisnoj i Srbija u svojoj „prozajednica“ kampanji generišu dodatne troškove lobiranja koji nisu beznačajni.

Ekonomija obima u javnim uslugama

Činjenica je da države članice ne rade iskreno na izgradnji Državne zajednice, pa stoga ista, sa malim autoritetom i nadležnostima, minimizira efekat ekonomije obima u državnim uslugama. Vojska se pojavljuje kao možda jedini primer efektivnog zajedničkog „servisa“. No, usled različite percepcije bezbednosnih izazova, kao i uloge vojske u tranziciji i ove uštede

3 Horizontalna balansiranoost – raspodela misija po republikama (Srbija – Pariz, Crna Gora – London).

se relativizuju. S druge strane, primeri ministarstva spoljnih poslova, carinske službe, privrednog registra i sl. dodatno potvrđuju tu tezu. Minimalna uloga koordinacije neretko se svodi na nemoguću misiju izmišljanja veza između dve politike koje ne žele da se međusobno koordiniraju.

Minimizacija monopolističkih distorzija vlade

Slaba uloga Državne zajednice povezuje se i sa efektom diversifikacije moći (vlasti) koja je inherentna federacijama. Ne postoji princip supsidijarnosti i stoga ne postoji adekvatna demonopolizacija republičkih vlasti, što je trebalo da dovede do povećanja konkurentnosti/efikasnosti između organa. Problem se dodatno komplikuje činjenicom da postoji velika asimetrija između dve države članice. Ovo poslednje izaziva i opravdanu bojazan da će predviđeni kvazi jednoglasan način odlučivanja (u Skupštini) dovesti do monopolizacije manje strane.

Redistributivna politika

Na to se nadovezuje i problem redistributivne politike. Sukob vizija je sukob distribucije novca.

Troškovi dogovaranja i oportunitetni troškovi – pečat su odnosa Srbije i Crne Gore od nastanka Državne zajednice. Sama Državna zajednica nastajala je u mučnim i neuspešnim tet-a-tet pregovorima, koji su spoljnom medijacijom dovedeni do privremenog kompromisa. Ništa se nakon Beogradskog sporazuma, Ustavne povelje (i njenih izmena) i Akcionog plana harmonizacije nije promenilo na bolje. To je uticalo i na težu ostvarljivost strateških ciljeva Srbije i Crne Gore (EU, STO...). Krivac je uvek neko drugi, a stvarne saradnje nikada nije ni bilo.

Zaključak je da moderne ekonomske integracije nastaju zbog budućih efekata ujedinjenja, prema kojima se postavlja upravljajući. Cilj je sniziti troškove i maksimizirati koristi. U tom smislu, da je Zajednica rezultat želje, posvećenosti, rada i pre svega, rezultat komplementarnih interesa, u dugoročnom smislu pokazala bi pozitivne neto efekte. Ovim se ostavlja prostor da možda jednog dana, kada se za to stvore uslovi (plebiscitarna većina i podrška relevantnih političkih elita), Zajednica bude uspešan projekat. Ne treba gubiti iz vida i to da su Srbija i Crna Gora buduće članice EU, tj. delovi zajedničkog evropskog tržišta i članice EMU. Tako gledano, njihovi dugoročni ciljevi rezultiraju (ekonomskim) ujedinjenjem, ali u mnogo boljim uslovima. Treba imati u vidu da se područja sa zajedničkim kulturnim, jezičkim i istorijskim

nasleđem brže međusobno integrišu. Kratkoročna rešenja tada postaju besmislena.

Doba službenog odrođavanja⁴

U trenutku kada je ratna solidarnost nestala, Crna Gora je shvatila da pod Miloševićem ona ostaje u ulozi srpskog satelita. Ovaj sindrom je bio pojačan činjenicom da su postojale međunarodne sankcije prema SRJ, što je štetilo njenim ekonomskim interesima i međunarodnom ugledu. Kao reakciju na to, Crna Gora je počela da koristi analogije iz raspada prethodne jugoslovenske federacije. Pojačali su se pritisci na opštem društvenom nivou za većom autonomijom od starijeg partnera. Naša je teza da je konflikt između Srbije i Crne Gore umnogome sličan konfliktu između Srbije i Slovenije, između 87. i 91. godine. Poput Slovenije i Hrvatske 90. i 91. godine, proces dezintegracije započet je uz snažnu kampanju *nacionalnog osvešćenja*.

Konflikt je pre svega političke i ekonomske prirode, a ne nacionalne kakvim ga žele prikazati pojedini političari obeju republika. Srbi i Crnogorci su prijateljski narod, bili, ostali i biće. Potrebno je konflikt izvući iz nacionalne sfere i postaviti ga na pravo mesto, a to je političko-ekonomska arena.

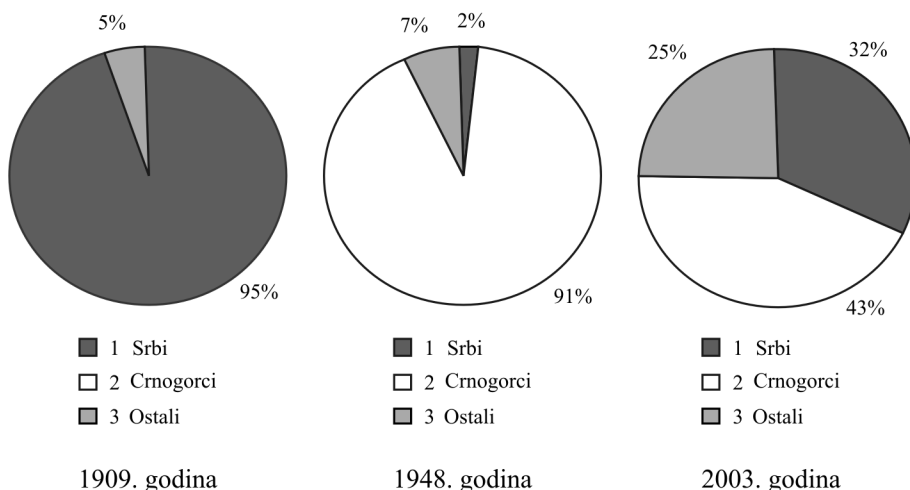
Etnicitet

Pre nego što je ideja nezavisne Crne Gore postala aktuelna, odnos srpskog i crnogorskog etniciteta bio je kompleksan, ali bez konfrontirajućih tendencija. Sa samom idejom o nezavisnosti pojavila se diferencijacija crnogorske nacije na one koji smatraju da se ta dva pojma međusobno isključuju, odnosno dopunjuju.

Tridesetih godina 20. veka kreirana su dva drugačija viđenja crnogorskog identiteta. Prvo, komunističko – o Crnogorcima kao nacionalnosti koja proističe iz starije srpske nacije i drugo, nastalo u Hrvatskoj – o Crnogorcima kao potomcima Dukljana, koji su sinonim za srednjovekovne crvene Hrvate. Dolaskom komunista na vlast, ozvaničena je ideja o crnogorskoj naciji i ona je proglašena 1945. Ipak sve veći broj Crnogoraca se tokom narednih decenija vraćao srpskom nacionalnom identitetu.

4 Ivanović, Nikola (2004). *Debata – Crkva i politika, doba službenog odrođavanja*.

Rezultati popisa stanovništva u Crnoj Gori

Iz navedenih podataka proističe da se Srbi u Crnoj Gori nikako ne mogu posmatrati kao drugi narod u odnosu na Crnogorce koji su prihvatili crnogorsku naciju, pošto su u pitanju isti ljudi koji su se u različitim vremenskim intervalima različito izjašnjavali o svojoj nacionalnoj pripadnosti.

Crkva

Pitanje crkve je nadasve uvek zanimljivo. Čini se da je autokefalnost crkve nužna za konstituisanje jednog naroda, nacije. Tako je i pitanje autkefalnosti crnogorske pravoslavne crkve došlo na red.

Po Ustavu Crne Gore postoje: Srpska pravoslavna crkva, Mitropolija crnogorsko-primorska, zatim Rimokatolička i Islamska verska zajednica. Januara 2000. godine na Cetinju osnovana je Crnogorska pravoslavna crkva. Ovim činom nastupa doba službenog odrođavanja Crnogoraca od njihovih srpskih korena. Crnogorska pravoslavna crkva sledi put stvaranja Makedonske pravoslavne crkve. Obeležavanja velikih verskih praznika i verskih obreda obe crkve neretko su obojena konfrontacijama i incidentima uz prisustvo državnih zvaničnika i inteligencije.

Treba primetiti nezadrživu potrebu za samostalnošću na ovim prostorima, kao preduslovom za kreiranje atmosfere mira i saradnje. Mi se nećemo upuštati u crkvene rasprave oko (ne)opravdanosti zahteva za autokefalnošću Crnogorske pravoslavne crkve. To prepuštamo crkvenim velikodostojnicima. Smatramo da ovaj zahtev treba posmatrati u teleološkom svetlu, u kontekstu

savremenih koncepata 21.veka i ulozi crkve u promovisanju ideje mira i saradnje.

Sukobi na relaciji SPC – CPC su konstantni, ali i pomirljivi. Obe crkve se moraju što pre dogovoriti i pogledati šta imaju da poruče sveti spisi. Jevanđelje po Marku kazuje:

„Ljubi bližnjeg svoga kao sebe samog“ Marko (12,31)

Jezik

Evo nas na polju za koje se može reći da predstavlja ključni element u stvaranju identiteta jedne nacije, a to je pitanje jezika. Da li jedna nacija mora da ima sopstveni jezik, svojstven samo njoj ili može govoriti tuđim, drugim jezikom? Može li postojati narod bez sopstvenog jezika?

Službeni jezik u Crnoj Gori je srpski ijekavskog izgovora. Međutim, na novembarskom popisu stanovništva 2003. godine, Crnogorci su se međusobno podelili. Od ukupnog broja stanovnika (620.145) u Crnoj Gori, 22% građana Crne Gore izjasnilo se da govori crnogorskim jezikom, a 64% Crnogoraca upisalo je u popisni upitnik kao maternji srpski jezik.⁵ Krajem marta, ministar prosvete, Slobodan Backović, potpisao je nastavni plan za osnovnu školu i opštu gimnaziju u kojem je imenovan novi nastavni predmet „maternji jezik i književnost“. Ova promena izazvala je mnogobrojne nesuglasice i konflikte. Stvoreni su novi tabori „za odbranu srpskog jezika“, s jedne, i za afirmaciju crnogorskog jezika, sa druge strane, među lingvistima, političarima, u školama, medijima, u najširoj javnosti. Novak Kilibarda, političar veoma naklonjen aktuelnoj crnogorskoj vlasti, inače, univerzitetski profesor narodne književnosti i jezika, povodom „jezičkog pitanja“, tvrdi da: „Crnogorci, Srbi, Bošnjaci, Muslimani, Hrvati 'u korenskom značenju' govore istim jezikom, ali da su svi ti narodi, vremenom, izgradili neki svoj jezički identitet. Osim Crnogoraca, svi oni su to i nominalno ozvaničili, dajući jeziku kojim govore svoje nacionalno ime. Zašto to pravo ne bi imali i Crnogorci?“

„Jezički rat“ mnogo je više od lingvističkog pitanja. U duhu kampanje nacionalnog osvešćenja, isticanje nacionalnog imena jezika za crnogorske kulturne i političke elite predstavlja vid odbrane od „srpske asimilacije“.

5 Republika Crna Gora, Zavod za statistiku Crne Gore, *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2003. godini*.

Kao što se etničko pitanje politizuje, tako se i jezik koristi u dnevno političke igrarije, a sve u cilju izbegavanja odgovornosti za postojeće stanje.

Kulturne elite

Pronezavisna kulturna elita u Crnoj Gori koncentrisala se u tzv. Dukljanskoj akademiji i Matici crnogorskoj. Njena tumačenja crnogorskog etničkog porekla često su u suprotnosti sa prihvaćenim istorijskim faktima, u tolikoj meri da idu i do potpunog odricanja od južnoslovenskog porekla.

Značajan broj crnogorskih intelektualaca su članovi SANU i aktivno se zalažu za očuvanje zajedničke države. Oni crnogorski nacionalizam i separatizam doživljavaju kao razbijanje srpske države i razdvajanje jednog istog naroda koji živi u obe republike.

Danas, u kontekstu ovog problema, intelektualna elita se i eksplicitno podelila u dva udruženja, za zajedničku državu, odnosno za nezavisnost. Kada se malo bolje pogleda, može se primetiti da, većim delom, objavljeni radovi vode političku bitku, a ne bave se suštinom kulturnog prosvetivljanja naroda.

Političke stranke

Što se tiče političkih partija, ne treba zanemariti činjenicu da ne postoje relevantne političke partije koje funkcionišu u obe države članice. Ova činjenica dovoljno govori o zajedničkim interesima i budućem razvoju SCG. Savezni parlament, kao sedište zajedničke budućnosti, pravo je ogledalo dubine podeljenih ideja i interesa ove dve republike.

Preporuke

Srbija, da bi ostvarila svoje interese, mora temeljno da izmeni svoj koncept odnosa sa okruženjem. Potrebno je dozvoliti završetak dezintegracije SFRJ. Ovo je krajnji momenat da Srbija pokaže konstruktivan odnos prema regionu i na taj način promeni svoj imidž hegemonu. To ne znači da ona treba da se odrekne svojih interesa na ovim prostorima. Dvadeset prvi vek je promovisao nove forme uticaja.

Ekonomskim, kulturnim i društvenim preporodom, Srbija bi mogla da bude glavni partner malim državama u svom okruženju. Na početku, potrebno je da se okrene konsolidaciji sopstvenih snaga. Potrebno je mirno i dugoročno

rešiti aktuelne probleme, jer su oni neophodan uslov za otpočinjanje ozbiljnijih reformi. Kada ekonomski razvoj učvrsti svoj tempo i kada se sam pojam Srbije dovoljno pacifikuje, ona će moći da računa na aktivniju ulogu u okruženju. U tom svetlu, prvi korak bio bi konstruktivan pristup rešavanju crnogorske krize. Neophodno je uložiti napor u cilju smanjenja tenzija i tendencija ka politizaciji i dramtizaciji konflikta. Time se jasno stavlja do znanja da ta odluka nije salto mortale u odnosima Srbije i Crne Gore. Ovakav odnos prema problemu dokazao bi i međunarodnoj zajednici da je Srbija zrela da rešava probleme u regionu, konstruktivno.

- Potrebno je prihvatiti da politička sudbina SCG zavisi u prvom redu od **referenduma u Crnoj Gori**.
- *Zašto referendum?* Zato što su sve ostale opcije istrošene. Političke elite su u direktnim pregovorima sa posrednicima pokazale nesposobnost da postignu konsenzus. Referendum je stoga logična posledica.
- *Zašto ne i u Srbiji?* Srbija nikada nije pokazala snažnu želju da se o tome izjasni na referendumu. Nijedna relevantna politička partija nije pokrenula to pitanje. S druge strane, mogući konflikti usled drugačijih rezultata i efekat na problem Kosova dodatno obeshrabruju.
- *Zašto ne ignorisati?* Pitanje odnosa SCG često je korišćeno u raznorazne svrhe koje nemaju skoro nikakve veze sa njegovom prirodom. Na ovaj način veštački se održava alibi za neuspeh i nevoljnost da se Srbija uhvati u koštac sa svojim ključnim problemima.
- Potrebno je definisati **Akциони plan** koji bi obuhvatao sled koraka nakon referenduma u slučaju oba ishoda. Koristi od ovakvog plana imali bi svi stejkholderi:
 - *Gradani* bi najviše profitirali od ovakvog plana. Na prvom mestu bilo bi očiglednije da referendum ne predstavlja salto mortale u srpsko-crnogorskim odnosima. To umanjuje strah od hazardnih efekata i mogućnosti manipulacije. Građani bi unapred znali koje su referendumske opcije, kao i moguće efekte svoga izbora.
 - *Investitori* i ostali privredni subjekti ovakvim planom dobijaju ako ne izvesnost, onda barem strukturiran rizik, kao i sigurnost da implementacija bilo koje opcije neće ugrožavati ekonomsku stabilnost.

- *Države članice*, odnosno njihove vlade dobijaju veći prostor za realizaciju svojih ekonomskih i drugih planova, kao i povećan ugled u međunarodnoj zajednici.
- *Zainteresovani činiooci* dobijaju jasnu projekciju budućih odnosa unutar kojih mogu da se odrede i artikulišu svoju promotivnu strategiju.

Treba napomenuti da formulacija alternativa i eventulnog sleda događaja pri njihovoj implementaciji nije nimalo jednostavna. Otuda se preporučuje organizacija specijalnog tela koje bi uspelo efikasno da podrži politički dogovor konfrontiranih strana sa jedne, ali i tehnički karakter plana sa druge strane.

- Kao **podrška** ovakvom **planu** potrebno je obezbediti intrasrpski konsenzus o ulozi Srbije, tj. njenih organa i političkih faktora u ovom procesu. Posebnu pažnju treba obratiti na upravljanje potencijalnim faktorima nestabilnosti.
- Organi Republike Srbije (pre svega vlada i parlament) i političke partije treba da promovišu vrednosti koje će amortizovati emotivne tenzije, kojih će u diskursu o budućnosti SCG sigurno biti. Na taj način sprečavaju se manipulacije destruktivnih ekstremnih faktora. Te vrednosti treba da budu iznad opredeljenosti za bilo koju opciju.
- Posebnu pažnju treba usmeriti na razumevanje neutemeljenosti straha od domino-efekta i moguće nezavisnosti Kosova po raspadu SCG. Kosovo je pod ingerencijom UN i Srbija nema nikakvu jurisdikciju nad tom teritorijom, a sa druge strane, Ustavna povelja (zasnovana na Beogradskom sporazumu, čiji je garant EU) jasno distancira problem Crne Gore i Kosova.
- Politički akteri u Srbiji ne treba da se direktno mešaju u organizaciju referendumu. Uticaj treba da se svede na sigurnost implementacije evropskih standarda, posredno, preko relevantnih međunarodnih organizacija kao što su OEBS i Savet Evrope.
- Pitanje etniciteta, jezika, crkve i kulturne nekompatibilnosti treba postepeno izvlačiti iz političkog domena i prepustiti ga adekvatnim institucijama. Celokupna debata o ovim pitanjima mora dobiti ispravan okvir i mora se rešavati po već postojećim standardima. Svaki konsenzus o bilo kom pitanju predstavljao bi snažan doprinos smirivanju političke strasti i bio pokazatelj političke zrelosti.

- U ekonomskoj sferi potrebno je odustati od procesa harmonizacije u domenu zajedničkog tržišta van konteksta Procesu stabilizacije i pridruživanja. Ulaskom u EU u bilo kojoj formi (kao dva entiteta ili kao jedan koji će se postepeno harmonizovati) harmonizacija će nužno biti sprovedena uz pomoć EU, čime će sam proces biti umnogome olakšan.
- Srbija i Crna Gora treba da učine sve da, nezavisno od ishoda referendumu sačuvaju i unaprede ekonomske odnose. Mnoge studije pokazale su da mehanizmi saradnje koji postoje ne pokazuju efekte. U biti ovog problema je refleksija konflikta u neekonomskim sferama. Vlade treba da maksimalno podrže saradnju privrednika, pojednostavljenjem procedura i mehanizama kojima se ona ostvaruje.

Naposletku ...

Rešenje tražimo kada imamo problem, ali kada smo u problemima do guše, tražimo mehanizam za njihovo rešavanje.

Pritisnut nasleđem krvavog raspada SFRJ, diskurs o odnosima Srbije i Crne Gore već duže vreme je sterilan. Rešenje se ne vidi ni u konturama, a neizvesnost koči razvoj. Ne postoje ni ličnosti ni institucije koje se čine sposobnim i kredibilnim da se ozbiljno uhvate u koštac sa ovim problemom. Otud se težiste ovog rada pomerilo sa određivanja optimalnog modela odnosa na optimalni mehanizam rešavanja problema. U želji da se izbegne „sindrom Godo“ okrenuli smo se vrednostima i mehanizmima, bezličnim i pravednim, kako bi i Srbiju i Crnu Goru popeli za jedan stepenik više.

I Srbija i Crna Gora imaju veliki zadatak pred sobom: pronalaženje sopstvenog identiteta i razumevanje izazova savremenog doba. Danas je najmanje bitno da li će se to osveščivanje desiti unutar federacije, konfederacije ili nezavisnih država. Tu jedna drugoj malo mogu da pomognu, ali mnogo da odmognu. Stoga pitanje odnosa treba rešiti poštujući vrednosti koje su oba društva prihvatila kao paradigme. Dobit će predstavljati dokaz da su bolesti devedesetih preležane i da je Evropa na horizontu. Ne treba prenebregnuti ni činjenicu da su Srbija i Crna Gora višestruko povezane i to od banalnog fizičkog susedstva preko istorijskog i kulturnog nasleđa do zajedničkih tranzicionih izazova. Te veze preživele su različita državna uređenja, a čini se da su danas najmanje intezivne. Zašto?

Bibliografija

- *Akcionni plan harmonizacije ekonomskih sistema Srbije i Crne Gore* (2003).
- Balkan report 129, ICG (2002). *Still buying time: Montenegro, Serbia and the European Union*.
- *Beogradski sporazum*.
- Bjelić, Predrag (2005). „Srbija, CG i STO“, članak iz dnevnika *Pregled*.
- *Budućnost Srbije i Crne Gore*, izveštaj sa istoimenog okruglog stola (2005).
- Cerović, Stojan (2001). *Serbia and Montenegro-Reintegration, Divorce or Something Else?* United States Institute of Peace.
- ESI (2001). *Sovereignty, Europe and the Future of Serbia and Montenegro*.
- ESI (2001). *A case study of institution building in Montenegro 1998–2001*.
- European Stability initiative (2001). *Politics, interests and the future of Yugoslavia: An agenda for dialogue*.
- Evropski pokret u Srbiji (2003). *Srbija i Crna Gora na putu ka Evropskoj uniji*, zbornik radova.
- Fondacija Fridrih Ebert (2003). *Srbija i Crna Gora – pogled u budućnost*.
- Grupa autora. *Proceeding Points for the Restructuring of Relations Between Serbia and Montenegro*. Review of International Affairs No. 1105, 2002.
- Ivanović, Nikola (2004). *Debata – Crkva i politika, doba službenog odrođavanja*.
- *Izveštaj Svetske banke o progresu strukturnih reformi za SCG* (2003).
- Izveštaj Međunarodne komisije za Balkan: *Balkan u evropskoj budućnosti*.
- Lukić, Reneo (2003). *The painful birth of new state – Union of Serbia and Montenegro*. The Europe-Russia Conference Series, Ottawa, Canada.

- Mijatović Boško, Popović Dragoljub, Samardžić Slobodan (2000). *The Union of Serbia and Montenegro – Proposal for the constitutional reconstruction of FRY*. Center for liberal-democratic studies.
- Obradović, Katarina. *Specific Aspects of the Process of Accession of the State Union of Serbia And Montenegro to the WTO*.
- Republički zavod za statistiku Republike Crne Gore (2004). *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2003 godini*. MONSTAT.
- Samardžić, Slobodan. *Ustavne i institucionalne mogućnosti SCG za pridruživanje EU*. Evropski forum, br. 2/04. str. 4–7.
- *Studija izvodljivosti*.
- *Ustavna Povelja*.
- Vekarić, Vatroslav (2003). *The Future of Serbia and Montenegro and the Stability of the Balkans*. Review of International Affairs No. 1112.
- Wikipedia (2005). *History of Serbia, Montenegro, Yugoslavia, the Balkans, Serbian Orthodox Church* www.wikipedia.org

SRPSKO-ALBANSKI POKER

Rezime

Pitanje statusa Kosova postaje goruće. Došlo se do trenutka kada dalji napredak i stabilizacija regiona zavise upravo od rešavanja ovog problema koji je dugo prolongiran. Nakon insistiranja na „standardima pre statusa“, međunarodna zajednica počinje sa promocijom „standarda uz statute“. Ključna stvar je početak političkog dijaloga, spremnost na kompromise i konstruktivnost obe strane. Za sada je predloženo nekoliko opcija: status quo, starateljstvo UN-a, podela, de facto nezavisnost, puna nezavisnost, autonomija u okviru Srbije i uslovna nezavisnost. Predlog je da se započnu konstruktivni pregovori, organizuje međunarodna konferencija, da se pozovu Srbi sa Kosova da uzmu učešće u kosovskim institucijama, da se izvrši decentralizacija, da se manjinama garantuju njihova prava i obezbedi povratak izbeglih. Međunarodno vojno prisustvo je još uvek neophodno, kao i demilitarizacija. Jačanje institucija postaje imperativ. Preko je potrebna i zaštita verskih i kulturnih dobara.

Igre i igrice

Godine 1974. počinje proces političke, privredne i kulturne dezintegracije Jugoslavije i jačaju konfederalne tendencije. Nakon donošenja Ustava iste godine, Kosovo dobija veliku autonomiju u okviru Srbije, te postaje gotovo republika unutar republike. Sem što je slalo delegate direktno u Saveznu skupštinu (Veće republika i pokrajina), Kosovo je moglo da blokira donošenje odluka, s obzirom da se nijedna nije mogla doneti bez saglasnosti pokrajina. Godine 1981, tokom još jednih albanskih demonstracija, reaktivira se parola „Kosovo – republika“, lansirana 1968, i sve se više insistira na nezavisnosti. Pod pritiskom albanskih iredentista, a sa ciljem da ostvare etnički čisto Kosovo, proces iseljavanja Srba se ubrzano nastavlja.

Amandmanima na Ustav Srbije iz 1989. godine, Srbija postaje jedinstvena republika, bez tako velike autonomije za pokrajine. To izaziva revolt Albanaca i njihovu pobunu iste godine, zbog čega se na Kosovu zavodi vanredno stanje. Ustavom Srbije iz 1990. godine, Milošević još jednom potvrđuje ukidanje autonomije date Kosovu 1974. godine, a kao odgovor na to Albanci se povlače iz svih zvaničnih institucija i osnivaju paralelne. Juna i septembra, tada već ratne, 1991. održan je referendum, donesena Deklaracija o nezavisnosti i proglašen Ustav Kosova. Zatim, 1995. godine formira se OVK – paravojna organizacija, koja sve više dobija na popularnosti među Albancima. U isto vreme, državni vrh formira parapolicijske snage za obračun sa Albancima i polako kreće nadmudrivanje OVK i srpskih snaga. Nakon početnih uspeha, OVK je slomljena u ofanzivi u leto 1998.

Istovremeno, međunarodna zajednica se sve više interesuje za probleme na Kosovu. Nakon bezuspešnih pokušaja smirivanja situacije (Holbruk 1998. i Rambuje 1999. godine), marta 1999. dolazi do NATO bombardovanja, koje traje do juna iste godine, kada je potpisan Kumanovski sporazum. Po rezoluciji SB UN 1244, Kosovo postaje protektorat UN. Sem toga, *rezolucija se izričito poziva na neuspeli sporazum iz Rambujea i tako kreira pravni osnov za buduće rešenje pitanja Kosova; bilo je predviđeno da se građani Kosova nakon tri godine na referendumu izjasne o statusu*, a s obzirom da 99% stanovništva Kosova čine Albanci, jasno je kakav bi konačan ishod bio. Još tada je bilo jasno da je, zbog pogrešne politike vođene godinama, *Srbija izgubila jedan deo teritorije*. Tamo više nije bila suverena, nisu važili njeni zakoni, niti su poštovane njene institucije.

Dolaskom KFOR-a počinje povratak Albanaca, ali Srbi masovno odlaze. Sistematski napadi na Srbe i druge nealbance, te kulturna i verska dobra, vrše se tokom svih 5 godina, a vrhunac dostižu u martu 2004. Problem Kosova ostao je zapušten dugi niz godina. Činjenica je da su obe strane u sukobu kršile ljudska prava. U ovom konfliktu, najvećem na tlu Evrope od kraja II svetskog rata, nema nevinih i slika nije crno-bela.

Ulog: Kosovo

Kosovo je veliki problem za Srbiju. Formalno je ostalo u sastavu Srbije. Fakt je da Srbija nema nikakav autoritet nad kosovskom vladom i parlamentom. Srbi su bojkotovali izbore za kosovski parlamet i nemaju svoje predstavnike. Politički dijalog Beograda i Prištine se tek nazire. Sve dok se ne postavi realno najbolje rešenje za obe strane, dok se ne postigne kompromis

i ne usaglase interesi, obe strane će onu drugu posmatrati kao pretnju. Dogovor mora da se bazira na činjenici da su i Srbija i Kosovo sastavni deo šire regionalne saradnje koja vodi ka približavanju EU. Potrebno je da vlasti u Beogradu zauzmu jedinstven, konstruktivan stav o problemu, koji je sve aktuelniji. Srbija pregovorima može afirmisati svoje zahteve i raditi na njihovom ostvarenju, dok odbijanjem da bude deo dijaloga, smanjuje svoje šanse i rizikuje da izgubi sve.

Problem Kosova je dobio svoju međunarodnu dimenziju 1999. godine, intervencijom NATO-a. Zemlje NATO-a su, radi sprečavanja humanitarne katastrofe, izložile Srbiju bombardovanju. Po završetku intervencije, snage NATO-a su pod mandatom Ujedinjenih nacija ušle na Kosovo i uspostavile protektorat UN nad Kosovom. Rezolucijom 1244, Kosovo je formalno ostalo deo Srbije; u stvari Beograd ne poseduje stvarni suverenitet nad južnom srpskom pokrajinom. Dolaskom međunarodnih snaga, situacija se nije promenila nabolje po kosovske Srbe. Položaj srpske manjine na Kosovu je sastavni deo složenog problema statusa Kosova. Nerešen status teritorije u srecu Balkana uzrokuje nestabilnost celog regiona.

Albanci su dolazak KFOR-a, kao „oslobodilačke vojske“, videli kao korak ka odavno priželjkivanoj nezavisnosti. Srbi sa Kosova nadali su se zaštititi od albanske odmazde. Ni jedni ni drugi nisu dobili ono što su očekivali.

Rezolucijom 1244 je rešavanje problema samo odloženo, dok se situacija ne stabilizuje i ne stvore uslovi za normalno funkcionisanje institucija. Predviđeno je održavanje referenduma o nezavisnosti kroz 3 godine. U ovom periodu očekivala se normalizacija situacije nakon višegodišnjeg rasula. Međutim, ovakva pretpostavka se nije ostvarila. Na teritoriji Kosova ne postoje nezavisne i funkcionalne institucije, ne postoje zakoni koji se sprovode. Administrativna uprava UN-a nije za 6 godina uspela da učini vlasti na Kosovu funkcionalnom. Vlada Kosova i kosovski parlament nisu jake institucije koje bi nezavisno od UNMIK-a mogle upravljati teritorijom Kosova i uspostaviti minimalan red, pravnu državu i vladavinu prava. Snage KFOR-a, takođe, nisu ostvarile svoju funkciju čuvara reda i mira. Kosovom još uvek slobodno šetaju naoružani pojedinci, ugrožavajući bezbednost svih. Srpska manjina živi u strahu od napada kosovskih Albanaca, u enklavama, pod nadzorom KFOR-a, bez čije pratnje se ne mogu slobodno kretati.

Međunarodna zajednica je na početku krize oko Kosova stala iza stava „standardi pre statusa“. Kako se ovo stanovište pokazalo neodrživim, cela međunarodna zajednica, predvođena najuticajnijim državama sveta, menja svoj stav u „standardi uz status“. To znači da se rešavanju problema mora

pristupiti brzo, jer teritorija koja je, praktično, u stanju haosa, preti da destabilizuje i svoje susede.

Srbi su ugrožena manjina. Njihova osnovna ljudska prava se ne poštuju. To je posebno postalo jasno nakon martovskih zbivanja 2004. godine. Oni ne žive bezbedno i stalno su izloženi mogućnosti da ponovo budu napadnuti. Osim toga, ekonomska situacija ne garantuje normalne uslove života. Privreda koja stagnira, sa slabom upravom, ne daje rezultate. Primanja su mala ili nikakva, a uslovi za život su katastrofalni. U takvoj atmosferi došlo je do iseljavanja Srba sa Kosova nakon dolaska KFOR-a. Time je Srbija postala preopterećena iseljenim licima i postala po tom broju prva država u svetu u 2005.

Svi Srbi sa Kosova gledaju u Beograd i traže da im se reši problem statusa drugorazrednih građana i obezbede normalni uslovi za život u miru. U isto vreme, Albanci su jasni u svom zahtevu da se neće vratiti pod zajedničku državu i preko 90% njih smatra da je takvo rešenje nezamislivo. Pri tom, situacija na Kosovu, koje se naslanja na Srbiju, Makedoniju i Albaniju, izvor je potresa i u tim zemljama. Preko Kosova, čije granice nisu dobro čuvane, prelaze putevi droge i organizovanog kriminala (nelegalna prodaja žena, dece, oružja...).

Karte su podeljene

Problem Kosova već 6 godina čeka rešenje. Do sada su primenjene mere za ublažavanje zaoštrene situacije. Takve mere se nisu pokazale kao adekvatne. Rešavanju problema konačnog statusa Kosova mora da se pristupi odmah, jer nestabilnost Kosova može izazvati nestabilnost regiona.

Koliko je za međunarodnu zajednicu bitno razrešenje situacije pokazuje i promena zvaničnog stava: prethodno je bilo potrebno ostvariti standarde, pa tek onda pokrenuti pitanje statusa Kosova. Posle martovskog nasilja nad Srbima, problem je ponovo postao aktuelan, jer se situacija na Kosovu ne može više držati pod kontrolom nejakih institucija. Međunarodna zajednica je reafirmisala svoj stav: pitanje statusa će se rešavati zajedno sa ispunjavanjem standarda.

Rešenje koje bi obuhvatilo sve zainteresovane strane je najbolje započeti za pregovaračkim stolom, na međunarodnom skupu. Na ovoj konferenciji bi trebalo da se izlože opcije za rešenje konačnog statusa i potrebno je prihvatiti ono koje najviše odgovara realnoj situaciji. Na pregovaračkom stolu se mogu naći sledeće opcije: status quo, starateljstvo UN, podela Kosova,

de facto nezavisnost, puna nezavisnost, autonomija i uslovna nezavisnost. Obe strane moraju odustati od svojih rigidnih zahteva, sagledati realnu situaciju i videti koji su realni zahtevi, i potruditi se da do rešenja dođu na miran način. Izbor najboljeg rešenja doprineće stabilizaciji i prosperitetu regiona.

Status quo

Ova opcija predlaže da se pitanje statusa Kosova ostavi nerešenim, dok problem ne postane manje politički. Za sve ovo vreme Kosovo bi se nalazilo pod starateljstvom tj. pod upravom Ujedinjenih nacija. Ovakav potez je kupovina vremena. Ovo je najlakše, ali ne i najbolje rešenje i predstavlja opravdanje za inerciju.

Starateljstvo Ujedinjenih nacija se sprovodi međunarodnim prisustvom, uz porast rastuće samouprave. Dobra strana predloga je da uklanja strahove i odstranjuje ekstremne koncepte obe strane: nezavisnost i suverenitet Srbije, time što se na UN prenose suverena ovlašćenja. Ono što ovaj koncept čini nepogodnim za primenu je da se njime ništa ne rešava: Srbi će živeti u strahu očekujući da se status okonča nezavisnošću, a Albanci će u UNMIK-u videti prepreku ka nezavisnosti. Uvek postoji mogućnost za nove izlive nasilja, na koje se ne može adekvatno odgovoriti (trenutno prisutni mehanizmi nisu u stanju da ovakvo nasilje spreče). Može se pretpostaviti da postoji mogućnost napada na KFOR od strane kosovskih Albanaca, jer ga mogu doživeti kao prepreku koja im uskraćuje nezavisnost. Problem koji zabrinjava srpsku manjinu ovakvim odlaganjem nije rešen. Srbi će i dalje imati problem ugrožene manjine, ljudskih prava, bezbednosti i loših ekonomskih uslova.

Očuvanje status quo-a neće biti dovoljno da se postignu trajan mir, stabilnost, ekonomski prosperitet, niti da se poploča put za evropsku integraciju. Status quo je postao neodrživ jer bi mogao da povede region ka novom periodu nestabilnosti. Očuvanje status quo-a nimalo ne doprinosi rešavanju problema – naprotiv – blokira put ka približavanju EU. Teško je očekivati da bi pitanje određivanja statusa Kosova moglo da se odloži do vremena kada bi članstvo Kosova u EU postalo realno. Evropa nije spremna da uveze bilo kakav konflikt ili nerešeno teritorijalno pitanje.

Kosovo se već 6 godina nalazi pod administrativnom upravom UN-a. Misija Ujedinjenih nacija nije na Kosovu ostvarila uspeh. Za vreme UN mandata nije došlo do povratka izbeglih Srba. Srpsko stanovništvo koje je ostalo na Kosovu, i koje predstavlja manjinu, nije dobilo adekvatnu zaštitu ljudskih prava. Pod mandatom UN-a je došlo do martovskih zbivanja. Kosovo ima bezbednosni problem. Tu se nalazi 18000 stranih vojnika koji ne čine

ništa da spreče ubistva, ilegalne puteve droge, trgovinu ljudima i sl. Da li postoji korupcija u UNMIK-ovoj administraciji i među NATO vojnicima?

Situacija kada se ne preduzima ništa tj. kada se odžava status quo, ne donosi ni Srbiji ni Kosovu nekakav napredak. Srbija nema jasno definisane granice, ne zna se koja je veličina njene teritorije, ni gde važe srpski zakoni. Svedoci smo toga da, do sada, Srbija nije mogla mnogo da učini da se Srbima na Kosovu obezbedi kakv-takav normalan život. Sve je to zavisilo u velikoj meri od UNMIK-ove administracije i KFOR-a. Problemi sa Kosova se prelivaju u Srbiju zbog poroznih granica. Srbija na ovaj način rizikuje sopstvenu bezbednost, kada nema dobro čuvane granice. Da li želimo da se Srbija nađe na udaru terorista kao što su se našle SAD, Velika Britanija, Španija, samo što bi to u našem slučaju bili albanski ekstremisti koji bi na ovaj način iziskivali nezavisnost za Kosovo?

Srbija mora da traži izlaz iz status quo-a, jer dosadašnje iskustvo ne daje razloga da se veruje u uspeh ovog rešenja. Pri tom, Srbija nije bila u mogućnosti da se sa većim kredibilitetom založi za preostale Srbe na Kosovu, i nije mogla ostvariti veliku ulogu u rešavanju unutrašnjih neprilika Kosova.

Podela

Ovim bi se srpski (severni i manji) deo priključio Srbiji, a deo naseljen Albancima Albaniji. Smatra se da bi se tako došlo do kompromisa i zadovoljile obe strane. Ovaj predlog nailazi na protivljenje Albanaca, međunarodnih organizacija, međunarodne zajednice i ključnih država u njoj, iz razloga što bi se granice povukle po etničkim linijama, iz čega bi se mogli izroditi novi konflikti na Balkanu. To bi bio pokušaj stvaranja monoetničkih regija i novih podela na Balkanu. Do problema bi došlo pri iscertavanju tih granica. Pitanje je kako postaviti granice, a da obe strane budu zadovoljne. Jer, manjine bi ostale u oba dela, sa obe strane granice, što može uzrokovati nove sukobe. Uvek će postojati želja da se priključe matičnoj državi. Sem toga, ovakvim potezom situacija se ne bi smirila, jer bi on ostavio posledice i u ostalim državama i tako doveo do zahteva za novim podelama (Albanci u Makedoniji i jugoistočnoj Srbiji, Republika Srpska). U suštini, ovo rešenje vodi daljoj nestabilnosti i novoj „balkanizaciji“ (fragmentaciji) regiona.

Dobra strana ovog predloga je da bi njime bio ostvaren zahtev srpskog javnog mnjenja da Srbi sa Kosova ostanu u sastavu Srbije. Srbija bi dobila novu teritoriju, oblast severnog Kosova. Ono što ovaj predlog ne čini obuhvatnim je da ostaju srpska naselja na jugu Kosova koje će biti pod kosovskom upravom. Istovremeno, deo albanskog stanovništva će podelom

ući u sastav Srbije, jer sever i jug nisu homogene i etnički čisto naseljene oblasti.

Srbija o ovom rešenju ne bi trebalo ni da razmišlja, jer joj ono apsolutno ne odgovara. Iako ova solucija predstavlja neku vrstu fizičkog kompromisa (svakom po malo) i iako bi se tako moglo reći da je sačuvala bar deo teritorije, ovim bi se u Srbiji uzrokovale nove nestabilnosti i ona bi se našla pred novim problemima. Vrlo bi teško bilo sprečiti težnje onih Albanaca koji bi ostali sa srpske strane granice da se priključe svojim sunarodnicima. Sem toga, kako bi Srbija reagovala na želje Srba sa albanske strane koji bi isto tako želeli drugačiju liniju razdvajanja. Uvek bi bilo nezadovoljnih novim granicama, ma koliko južno ili severno one bile povučene, što bi dovelo do novih sukoba i pobuna. Zatim, ko bi se usudio da odredi novu liniju razdvajanja i kaže gde će biti povučena. Niko se ne bi odvažio na ovaj potez i tako izazvao gnev i jednih i drugih koji smatraju da je takva granica nepravedna. Ipak, ono što je najvažnije je to da je ovo rešenje neprihvatljivo zbog kreiranja *novih* granica.

De facto državnost

Predlog podrazumeva samoupravu Kosova, ali bez međunarodnog priznanja, dok bi SiCG i dalje bila ta koja ima suverenost. De facto državnost bi omogućila zahteve kosovskih Albanaca za samoupravom, istovremeno ne ukidajući srpski suverenitet. Model za ovo rešenje je Tajvan, koji vodi svoju politiku nezavisno od Kine, ali koji ne priznaje većina država i sa njima nema diplomatske odnose.

Ovo rešenje je slično autonomiji, te bi kosovski Albanci teško pristali, a ni Srbi mu nisu skloni. Ne bi postojale zajedničke institucije preko kojih bi se uticalo na prilike na Kosovu. U suštini, sve bi funkcionisalo kao da se radi o dve nezavisne države. Status se ovim predlogom ne rešava, već se rešenje bespotrebno odlaže, njime bi se problemi samo gurnuli pod tepih i tako se samo još više zakomplikovala situacija. Albanci su na korak od željenog cilja – stvarna nezavisnost – i malo je verovatno da bi se zadovoljili unutrašnjom samoupravom, pa bi to silom pokušali da ostvare. Predlog podrazumeva povlačenje međunarodnih snaga, čime bi i ono malo zaštite koju su Srbi imali nestalo. Kosovske institucije još nisu dovoljno jake da bi mogle da zaštite manjine i da same funkcionišu bez međunarodnog nadzora nad njihovim radom. Postoji velika verovatnoća da bi izbio novi oružani sukob i vrlo bi teško bilo sprečiti nasilje nad manjinama. Takođe, povlačenjem međunarodnih vojnih snaga i nadzornih administrativnih organa, međunarodna zajednica

ostaje bez uvida u situaciju na terenu. Ko će onda pratiti ostvarivanje i poštovanje ljudskih prava ugrožene srpske manjine?

Uloga Srbije bi se, ovakvim rešenjem, svela na minimum i ona se ništa ne bi pitala. Ne bi imala više mogućnosti ni da utiče na poboljšanje uslova života tamošnjih Srba, ni da zahteva ostvarivanje njihovih sloboda i prava. Kosovo u suštini ne bi bilo međunarodno priznato, ali Srbija ne bi mogla da ostvari svoju suverenost nad Kosovom, jer koncept suverenosti podrazumeva najvišu vlast na jednoj teritoriji, nezavisnu spolja. A, kao što je poznato, Srbija je baš to, kada je Kosovo u pitanju, odavno izgubila. Kosovski Srbi bi ostali bez kakve-takve zaštite međunarodnih snaga, zbog njihovog povlačenja, a Srbija ne bi mogla da spreči mogućnost novog nasilja, baš zbog te izgubljene suverenosti. A i ako bi pokušala to da spreči, našla bi se u opasnosti od izbijanja još jednog rata.

Puna nezavisnost

Nakon martovskog nasilja, predsednik Kosova Ibrahim Rugova je izjavio da je Kosovu potrebna nezavisnost da bi se ubrzao demokratski i ekonomski razvoj. Puna nezavisnost kao rešenje za status Kosova podrazumeva međunarodno priznanje Kosova kao nezavisne i suverene države, bez ikakvih dodatnih uslova koje bi trebalo da ispuni. Srbija i kosovski Srbi ne podržavaju ovo rešenje. I međunarodna zajednica je čvrsta u stavu da puna nezavisnost odmah, uopšte ne dolazi u obzir. Ova opcija nije realna, jer ne pruža garancije za Srbe koji će ostati na Kosovu. Za razliku od uslovne nezavisnosti, ne pruža jemstvo da će se stanje popraviti. Puna nezavisnost za sada je nemoguća s obzirom na katastrofalne uslove za život manjina i nefunkcionisanje institucija. Kosovske institucije se nisu razvile u dovoljnoj meri da garantuju svim svojim građanima sigurnost i ostvarivanje njihovih prava. Krivični i pravosudni sistem još uvek nije zaista nepristrasan i efikasan. Manjine i dalje nemaju slobodu kretanja i ekonomsku i socijalnu sigurnost. Nisu obezbeđeni osnovni uslovi za opstanak nealbana, ugrožena su njihova ljudska prava i bezbednost. Kai Eide, kao specijalni predstavnik UN-a, i međunarodne zajednice, za sada smatra da je u ovom trenutku, *bez ikakvih ispunjavanja standarda, nezavisnost Kosova nemoguća.*

Ovakvim izborom se otvara mogućnost da se Kosovu prizna nezavisnost, bez ikakvih uslovljavanja. Kosovski Albanci nisu onda obavezni da se zauzmu i da garantuju izvesna ljudska i politička prava srpskoj manjini. Srbi ostaju bez ikakve međunarodne zaštite, koja bi im garantovala bezbedan život u miru.

Naglo priznanje, bez ikakvih uslova koje bi trebalo ostvariti (garantovanje osnovnih prava čoveka) izazvalo bi nestabilnost u zemljama regiona. Takav potez bi mogao da pošalje pogrešan signal da se nezavisnost može postići upotrebom sile.

Puna nezavisnost predstavlja legalizaciju postojećeg stanja i u ovom bi slučaju Srbija bila suočena sa svršenim činom. U slučaju da dođe do pune nezavisnosti Kosova – što je malo verovatno, zbog nedostatka podrške međunarodne zajednice ovoj opciji – došlo bi do totalne propasti srpske diplomatije. Standardi koji se tiču prava i zaštite manjina i jačanje institucija koje bi omogućile tu zaštitu ne bi bili ostvareni i više ne bi bilo garancija da će se stanje popraviti. Situacija za srpsku manjinu bi se sve više pogoršavala, a vlada u Beogradu ne bi bila u stanju da utiče ne bi li se to promenilo. Diplomatske note i demarši ne predstavljaju baš jake instrumente reakcije. Ovim Srbija dobija novog, problematičnog suseda kog karakteriše neuređena i nefunkcionalna država. Kako bi se, u vremenu u kome je ekonomska međuzavisnost država ogromna i kada su nužno upućene jedna na drugu, makar i započela neka saradnja, na nivou kada odnosi dve strane uopšte ne postoje i kada nema političkog dijaloga među njima, još je jedan od problema koji se nameće.

Autonomija

Ovim predlogom Kosovo bi dobilo samoupravu i široku autonomiju, ali bi samo Srbija bila suverena i međunarodno priznata. Međutim, ovaj predlog nema podršku kosovskih Albanaca.

Formula koja se često čuje ovih dana „više od autonomije, manje od nezavisnosti“ je samo puka politička fraza, bez stvarnog sadržaja. Istina je da ni njeni tvorci sami ne znaju šta podrazumevaju pod ovom novoskovanom parolom. Ona služi za zavaravanje sopstvenih građana, sakupljanje političkih poena i kupovinu vremena.

Šta Srbija stvarno dobija, a šta gubi ostankom Kosova u njenim granicama? Mogu li mogući i ne tako značajni dobici da nadomeste potencijalno velike gubitke i probleme koji se mogu (a sasvim je izvesno i da hoće) javiti?

Prvo pitanje koje se nameće je oblik državnog uređenja takvog kompleksnog društva. Pored već ionako nakaradne tvorevine u liku državne zajednice imali bismo još jedan sui generis institut. Trebalo bi definisati odnos Kosova sa centralnom vlasti iz Beograda. Da li bi se kosovski Albanci

zadovoljili statusom autonomije, da li bi Kosovo postalo još jedna članica nestabilne državne zajednice ili bi sa Srbijom ostalo u konfederalnom odnosu?

Ako se Kosovo *vрати* pod suverenost Srbije to znači da će najmanje 2 miliona Albanaca morati da se integriše u Srbiju, državu koju ne smatraju svojom. To predstavlja značajan procenat građana albanske nacionalnosti. Ako se demokratija sprovodi do kraja, oni će morati da budu zastupljeni sa odgovarajućim (srazmerno velikim) brojem poslaničkih mesta u parlamentu, mogli bi da dobiju i određeni broj ministarskih mesta u vladi, potpredsednika vlade, a jednog dana i premijera i predsednika!

Kosovu preči demografski bum. Na Kosovu je najveća stopa demografskog rasta u Evropi. Za 20–30 godina, Albanci će postati većinski narod u Srbiji, a u saglasnosti sa demokratskim principom vladavine većine, oni bi bili ti koji bi diktilrali politiku ove države. Da li su građani Srbije spremni da postanu manjina u sopstvenoj državi?

Ovo područje je i najnerazvijenije u Evropi. Uprkos ulaganjima još i za vreme bivše SFRJ, kosovska privreda je vrlo zaostala. Integracija ove slabe ekonomije, iza koje su godine propadanja, i pomaganje Kosovu da stane na noge donelo bi još jednu kočnicu Srbiji na putu kroz već dovoljno bolnu tranziciju. Jedva se izlazi na kraj sa već postojećim ekonomskim problemima; svi novi, pogotovo tako teški, unazadili bi Srbiju i onemogućili uspešan završetak reformi u skorije vreme.

Sem toga, kako na Kosovu caruje organizovani kriminal, trgovina drogom, oružjem i ljudima, Srbija bi morala da se pozabavi i njihovim rešavanjem. Tu je i međunarodni terorizam, čiji se tragovi, kako upozoravaju stručnjaci, mogu pratiti i do Kosova. Nekima od ovih problema Srbija se i sad bavi, ali u mnogo manjem obimu nego što bi morala zadržavanjem Kosova. Ni mnogo jače i stabilnije države, sa mnogo više sredstava i mehanizama, ne uspevaju da izađu na kraj sa ovakvim situacijama, a kamoli ovako slaba i nefunkcionalna država.

Ovakvim razrešenjem statusa Kosova došlo bi i do nezadovoljstva Albanaca, većinskog naroda na ovom prostoru. *Kosovo je već de facto izuzeto iz jurisdikcije Beograda još od 1999. godine* i njegovo stanovništvo nije spremno da se vrati u bilo kakvu vrstu zajedničke države sa Srbijom. Vrlo je realno očekivati da bi ponovo izašli iz zajedničkih institucija i bojkotovali ih. Još jedan mogući scenario je da bi sve ovo moglo da eskalira i u nasilnom suprotstavljanju Albanaca.

U interesu svih je stabilizacija Balkana, a ne prolongiranje konflikta. Može li Srbija sebi da dozvoli još jedan sukob i da li su građani spremni da plate takvu cenu samo da bi se reklo da je Kosovo i dalje *zvanično* u Srbiji?

Uslovna nezavisnost

Uslovnu nezavisnost kao rešenje za konačan status Kosova predložile su Međunarodna krizna grupa i Međunarodna grupa za Balkan. Međunarodna krizna grupa je došla do 3 važna zaključka: zaštita prava manjina je osnovna stvar od koje će dalji razvoj situacije zavisiti; povratak Kosova pod jurisdikciju Beograda neće biti podržan u međunarodnoj zajednici; nije moguće ujedinjenje Kosova sa Albanijom. Uslovna nezavisnost kao predlog za rešenje statusa Kosova podrazumeva da ono bude međunarodno priznato, uz postavljanje uslova koji bi se ticali ljudskih prava manjina, uz obavezno međunarodno prisustvo. Pri tom, kosovska vlada se mora obavezati na dosledno sprovođenje demokratije u društvu, na dobru upravu i ispunjavanje standarda koji se tiču ljudskih prava. Ovaj predlog predstavlja dugoročno rešenje problema. Komisija za Balkan predlaže 4 etape pre nego što Kosovo dobije pravu i punu nezavisnost. Rezultat bi trebalo da bude Kosovo, kao stabilna država, sa prihvaćenim standardima i usvojenim pravom EU, koju bi EU mogla da prihvati kao punopravnog člana.

Prva faza predstavlja *de facto* odvajanje Kosova od Srbije. Ova faza je u stvari dosledno sprovođenje Rezolucije 1244 kada je Kosovo transformisano u protektorat UN-a. U drugoj fazi Kosovo dobija nezavisnost bez punog suvereniteta. Kosovo bi bilo priznato kao nezavisni entitet. Međunarodna zajednica bi zadržala ovlašćenja u oblasti ljudskih prava. Postepeno bi se prenosile ovlašćenja sa UNMIK-a na kosovske institucije, i izvršila bi se decentralizacija. Specijalan status je predviđen za oblast oko Kosovske Mitrovice i za srpske manastire. Takođe, postepeno se vrši i prenos sa UNMIK-a na EU. Kosovo će se tretirati kao nezavisna, ali ne i suverena država. Treća faza se označava kao vođeni suverenitet. EU bi se odrekla ovlašćenja u oblasti ljudskih prava, i Kosovo bi bilo priznato kao kandidat za pristupanje EU. Pun suverenitet Kosovo bi dobilo u četvrtoj fazi, kada će nastupiti uključanje Kosova u EU. Dakle, Kosovo bi pravu nezavisnost zaslužilo nakon ispunjenja svih zahteva. To bi Kosovo iz jedne slabe i problematične države transformiralo u konsolidovanu i funkcionalnu demokratsku državu, koja je spremna za izazove integracije sa EU.

Pre nezavisnosti, Kosovo mora da postigne određene rezultate. Potrebno je napraviti popis stanovništva, rešiti sporna svojinska pitanja i primeniti politiku povratka. Međunarodna zajednica garantuje za ispunjavanje ovih uslova pre bilo kakvog *de iure* priznanja. Ispunjavanje ovih neophodnih uslova je ono na čemu vlada u Beogradu mora insistirati i čemu mora težiti, jer ono garantuje miran i bezbedan život srpske manjine na Kosovu. Svakako, pri

ovakvom razvoju situacije, nemoguće je isključiti Beograd iz procesa nadgledanja ispunjavanja standarda.

Ovakvim rešenjem može se sprečiti domino efekat. Na prvi pogled Srbija gubi, ali činjenica je da je Srbija već faktički izgubila Kosovo, gubitkom suvereniteta, nemogućnošću da pomogne srpskoj manjini i da se za njih zauzme. Preko uslovne nezavisnosti, Srbija dobija garanciju za srpsko stanovništvo. Srbija, kao aktivni učesnik u pregovaračkom procesu može insistirati na ispunjavanju standarda; Srbija može umesto ugroženih istupati pred međunarodnom zajednicom i tražiti ispunjenje standarda.

Karte na sto

Poznato je da naši političari nisu dalekovidni i da radi nekih kratkoročnih dobitaka često ne vide ili zanemaruju dugoročne interese. Zato je najvažnije realno sagledati situaciju i na osnovu dobre procene izvući maksimum. Vlada u Beogradu bi trebalo da shvati da samo putem saradnje i konstruktivnih pregovora može da se izbori za prava kosovskih Srba. Formulisanje manje ambicioznih, a ostvarivih ciljeva je prioritet. Dijalog i rešenje ne treba opstruirati samo zato što neko ponuđeno rešenje trenutno ne odgovara. Srbija treba potpuno da učestvuje u stvaranju i ostvarivanju najboljih mogućih uslova za život kosovskih Srba.

Problem ispunjenja standarda na Kosovu, kao i konačnog statusa treba rešavati diplomatskim pregovorima, na međunarodnom skupu, gde će biti prisutni pregovarački timovi obe strane, uz posredničko učešće međunarodne zajednice. Na ovom skupu se moraju prezentovati platforme o budućem razvoju Kosova i njegovoj budućnosti. Obzirom da zemlje Zapadnog Balkana imaju predodređen put približavanja EU, zemlje EU će se naći kao zainteresovane strane za rešavanje situacije na Kosovu. Evropa nije spremna da uveze konflikt na svoju teritoriju, niti nedovoljno razvijene, disfunkcionalne i problematične države.

Beograd bi trebalo da podrži tamošnje Srbe da uzmu učešće u kosovskim institucijama i političkom životu. Srpski lideri sa Kosova bi trebalo da predstavljaju svoju zajednicu kroz konstruktivnu participaciju u samoupravnim institucijama i saradnju sa UNMIK-om. Beograd bi trebalo da prestane sa opstrukcijom i podrivanjem institucija Kosova. Treba shvatiti da se srpski interesi najbolje mogu ostvariti kroz puno učešće u političkom životu, jer za svoja se prava treba boriti. Na primer, u kosovskom parlamentu Srbi imaju zagarantovanih 10 mesta. Izlaskom na izbore mogli su da postanu treća po

snazi strana i time ozbiljan faktor na koji se mora računati. Bojkotom samo rade protiv sebe, svojih prava i interesa.

Srbija, kakav god bio konačan status teritorije Kosova, mora raditi na tome da postigne maksimalnu zaštitu za stanovništvo srpske nacionalnosti i da se izbori za njihov ravnopravan položaj. Predlog je da se na Kosovu sprovede decentralizacija i da se ojača lokalna samouprava. Paralelno sa ovim mora da teče i formiranje čisto srpskih opština, koje bi pomoću prenetih ovlašćenja mogle upravljati lokalnom zajednicom. Na taj način bi srpske opštine bile u rukama Srba, koji bi upravljali radom opštine, brinuli se za bezbednost i privredni razvoj. Zajedno sa ovim, treba raditi i na formiranju srpskih lokalnih policijskih snaga koje će voditi računa o miru i bezbednosti.

Manjine na Kosovu i dalje nemaju mogućnosti za ostvarivanje svojih prava i sloboda. One moraju da žive bezbedno i dostojanstveno, bez diskriminacije. Garancije njihovih prava treba ojačati i zalagati se za njihovo poštovanje. Ustavne garancije sa efikasnim mehanizmima zaštite bile bi najbolje. Sem toga, Evropska unija bi trebalo da prati i nadzire poštovanje ljudskih prava.

Status Kosova se ne može razrešiti a da se prethodno ne uzme u obzir da je puno Srba izbeglo u Srbiju nakon 1999. Jedno praktično rešenje koje pretenduje da reši zaoštrenu situaciju na Kosovu mora sadržati i garantovati povratak svih Srba i pripadnika ostalih nealbanskih nacionalnosti koji se žele vratiti svojim domovima. Kosovo mora postati demokratsko i multikulturalno društvo, ako želi krenuti napred, i ako želi da se razvija. Ovim potezom, tj povratkom izbeglih lica, i teret koji nosi Srbija će biti lakši. Povratnicima se mora obezbediti sigurno životno okruženje, što je prvi korak ka normalizaciji života na Kosovu. Zatim će oni dati svoj doprinos učešćem u političkom životu, i na taj način se boriti za bolje uslove.

Što se tiče srpskih kulturnih i verskih dobara na teritoriji Kosova, za njih bi, u saradnji sa međunarodnim organizacijama iz te oblasti (UNESCO), trebalo osmisliti poseban pravni režim i staviti ih pod međunarodnu zaštitu.

Institucije na Kosovu još nisu dovoljno efikasne i ne ispunjavaju svoje funkcije. Sve je više oblasti nad kojima privremene kosovske institucije dobijaju nadležnost. Radi njihove bolje funkcionalnosti i mogućnosti da ostvare garanciju prava manjina trebalo bi ih ojačati i osposobiti za obavljanje propisanih im zadataka. Moraju se izgraditi demokratske, efikasne i etnički reprezentativne institucije. Srbi i ovde mogu učestvovati stalnim zalaganjem za njihovo osnaživanje, bolji rad i napredak.

Jedan od važnih uslova koje treba ostvariti je i poštovanje teritorijalnog integriteta drugih država u regionu. Međunarodna zajednica je jednoglasna u

zahtevu da nema promene granica Kosova, bilo podelom ili sjedinjenjem sa bilo kojom državom ili teritorijom druge države nakon rešavanja konačnog statusa. Ovo se, međutim, ne odnosi na evropske integracije. U tu svrhu bi budući ustav trebalo da sadrži restriktivne odredbe sa jasno preciziranom nemogućnosti ujedinjenja sa nekom susednom državom.

Sadašnje prisustvo vojnih snaga nije u dovoljnoj meri uspelo da zaustavi nered, progone i da tako bude garant mira. Sa druge strane, činjenica je da bi bez prisustva međunarodnih snaga došlo do nemira većih razmera i Evropa bi postala svedok novih krvoprolića. Da bi se situacija na Kosovu mogla držati pod kontrolom, i da bi se održala krhka demokratija, potrebno je prisustvo vojnih snaga sve dok se ne ustanovi da kosovske institucije mogu biti garanti bezbednosti svim građanima na Kosovu.

Zajedno sa ostankom međunarodnih vojnih snaga, mora se izvršiti totalna demilitarizacija Kosova. Demilitarizacija se mora izvršiti bez obzira na nacionalnost nosioca oružja. Preko Kosova ide nelegalni put trgovine oružjem. Potrebno je tome stati na put, sprovesti demilitarizaciju i sprečiti organizovani kriminal. Pojedinci koji se Kosovom šetaju sa oružjem su potencijalni napadači, teroristi i ugrožavaju bezbednost svih građana. Takođe, albanski ekstremisti koji su u posedu oružja neće oklevati da izvrše teroristički napad na srpsko stanovništvo. Dakle, da bi se postigla bezbednost u trenutnom stanju anarhije, potreban je ostanak međunarodnih vojnih snaga, i potrebna je dosledna demilitarizacija. Kasnije, sa normalizacijom situacije, Kosovu sa funkcionalnim demokratskim institucijama mogu se postepeno vraćati ingerencije u oblasti zaštite ljudskih prava i u oblasti očuvanja javnog reda i bezbednosti.

Izbor je na nama

Pokretanje inicijative za pregovore o rešenju kosovskog problema od strane Beograda može doneti puno pozitivnih poena u očima međunarodne zajednice. Mnogi nisu svesni da je imidž Srbije veoma loš u svetu. Pozivom na razgovore, vlasti u Beogradu će pokazati da su zrele i spremne da se suoče sa ozbiljnim problemom. Kakav će biti konačan ishod pregovora, može se samo pretpostaviti.

U datoj situaciji, mora se izabrati rešenje koje najviše odgovara realnoj situaciji, uzimajući u obzir interese kosovskih Srba. Pošto ispunjenje maksimalnih zahteva nikad nije moguće, sem iz pozicije sile i hegemonije, Srbija mora biti spremna na kompromis.